

Miron Blaga
Octavian Blaga

Slobozi-ne, gazdă,-n casă:
folclorul sărbătorilor de iarnă
pe Valea Iadului (Bihor)

*Volum editat de Centrul Județean pentru Conservarea
și Promovarea Culturii Tradiționale Bihor*

Miron Blaga ■ Octavian Blaga

Slobozi-ne, gazdă,-n casă:
folclorul sărbătorilor de iarnă
pe Valea Iadului (Bihor)

Biblioteca Revistei Familia
Oradea, 2009

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BLAGA, MIRON

**Slobozi-ne, gazdă,-n casă: folclorul sărbătorilor de
iarnă pe Valea Iadului (Bihor) / Miron Blaga, Octavian
Blaga. – Oradea: Biblioteca Revistei Familia, 2009**
ISBN 978-973-9401-88-3

I. Blaga, Octavian

39(498.4) Valea Iadului

Sărbătorile de iarnă pe Valea Iadului

Valea Iadului este o **entitate geomorfologică** bine conturată, alcătuită din trei sate de tip răsfirat (Bulz, Munteni, Remeți), care compun comuna Bulz, județul Bihor, cu pământ arabil și pășune în jurul caselor, și fânețe în poienele din munți. Localitățile comunei Bulz se află situate, în cea mai mare parte, pe versanții Munților Bihorului și ai Pădurii Craiului, despărțiți de râul Valea Iadului, a cărui luncă are o deschidere (lățime) maximă de 2-300 de metri. O mică parte a satului Bulz (cătunele Pustă și Răstoacă) este așezată pe Crișul Repede (circa 3 km).

Structura reliefului este variată, cu accente de “sălbăticie” și “fantezie” a naturii, luncile, vâlcelele, dealurile și munții alternând, parcă, în ritmurile “trăgănatei” omului de la munte; solul este sărac, în bună parte arid, acoperit de păduri și fânețe, aceasta, în primul rând, datorită altitudinii, dar și structurii petrografice și condițiilor climatice. Adâncă și îngustă în cursul superior, Valea Iadului capătă, în această zonă, aspect de defileu (Cheile Remeților). Relieful comunei este unul muntos, cu înălțimi cuprinse între 340 m, la confluența Iadului cu Crișul Repede, și 1471 m (Vf. Piatra Seniului).

Satele nu se dezvoltă în jurul unui centru, ci sunt dispuse de-a lungul văii sau afluenților, sau răsfirate în cătune, ascunse în poiene. Câte 5-10 gospodării formează un cătun, care primește numele, în general, după cel al familiei matcă (Costești, Sturzești) sau după ocupația de bază a familiei matcă (Văcărești) etc.

În anii socialismului, tendința a fost, ca și în alte sate din Apuseni, să se creeze și în arealul Iadului **centre** locale, tendință perpetuată și după 1990, care schimbă optica tradițională de **desfășurare** și **funcționare** a satului. Dacă în Bulz și în Munteni nu s-a reușit decât construirea unor clădiri pentru a găzdui instituții și magazine, fără însă a se împlini un proiect de sistematizare a caselor de-a lungul drumului, în Remeți, datorită în special concentrării locale a muncitorilor și elitei constructoare de hidrocentrale, mutațiile s-au produs parțial, și arhitectural, și mental. S-a ajuns, astfel, la crearea unui pol

central, atipic, mergând împotriva schemei tradiționale de organizare a satelor de munte din Apuseni (BUTURĂ).

Cu toate că, geomorfic, cătunele actualei comune Bulz se prezintă unitar, ideea de apartenență a localnicilor la un construct identitar minor conturat de râul Valea Iadului este oarecum străină acestora. Aceasta se naște doar în opoziție cu vecinătățile: în stânga Iadului, apoi Crișului Repede, dincolo de versant, sunt *loranii*, *demeșenii*, *ponoranii* și *brățcanii*. Peste munți, dincolo de izvoarele Iadului, la vale, toți sătenii din zona Beișului, inclusiv locuitorii orașului Beiș (Binș) sunt *vidicani*. Pe partea dreaptă a Iadului îi găsim pe *ardileni*, fie că sunt din Traniș, Lunca Vișagului, Valea Drăganului, Bucea sau Negreni (toate aceste localități aparțin județului Cluj).

Dincolo de apartenențele de cătun, localnicii admit totuși două constructe identitare minore: *bulzani* și *remeșeni*. Locuitorii Văii Iadului nu se simt *la fel*, ca aparținând aceluiași *ceva*, deși locuiesc pe aceeași vale-matcă, deci nu se denumesc „iădani”. Împărțirea în trei sate a comunei nu a creat definitiv în conștiința localnicilor celui de-al treilea sat constitutiv (Sărăcel, mai nou Munteni) un construct identitar de sine stătător. Locuitorii satului Munteni se simt mai degrabă bulzani. Remeșenii se simt oarecum mai *la fel* ca demeșenii, loranii și ponoranii, dar evident diferiți de vidicani și ardileni. Este posibil, de altfel, să fi existat *mutări* de familie dinspre Damiș și Ponoară spre Remeși, mai numeroase („documentate” de memoria orală), pe lângă faptul că Remeșii au format, dimpreună cu Lorăul și Ponoara, mai multă vreme, o unitate administrativă distinctă; ardilenii și vidicanii nu au venit aici în grup compact, familie, ci doar izolat, câte un membru.

A vorbi despre Valea Iadului ca despre o realitate etnografică și folclorică subzonală încheată ar fi, așadar, o eroare. Suficient să notăm diferențe majore ca acestea: bulzanii își îngroapă morții în propria ogradă, pe când remeșenii folosesc în acest scop două cimitire; bulzanii trăgeau mai mult spre târgurile de pe Crișul Repede (Bratca, Vadu Crișului, Negreni), pe când remeșenii se îndreptau spre Crișul Negru (Beiș). Abia odată cu anii 60 ai secolului XX, când satele de pe Valea Iadului sunt adunate în aceeași unitate administrativă,

comuna Bulz, li se induce localnicilor ideea de apartenență minoră comună, așa cum logica geografică ar fi cerut-o, axată pe același fir de apă. Este un aspect asupra căruia am insistat și în lucrările anterioare dedicate zonei (BLAGA 1, BLAGA 2).

În aplicație la subiectul de față, deși sărbătorile de iarnă se prezintă într-un cadru unitar în zona de care ne ocupăm, vom nota, când contextul o va cere, diferențele dintre cele două subunități identitare de pe Valea Iadului, bulzani și remeșeni.

Obiceiurile și tradițiile prilejuite de Sărbătorile de Iarnă (**Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza**) pe Valea Iadului sunt cam sărace, în contemporaneitate. Altădată, ca în întregul Bihor, ele ofereau un **spectacol** de proporții, la realizarea căruia își dădeau concursul poezia, muzica, dansul, reprezentările plastice, gestică etc., componentele acestui sincretism condiționându-se și influențându-se reciproc. Colinda, instrumentele muzicale (doba, hidedeia, fluierul, cimpoiul, buhaiul etc.), dansurile, măștile, travestiurile formau împreună un ansamblu, o unitate inseparabilă, contribuind la realizarea completă a mesajului comunicării. Să încercăm o **reconstituire** - bazată pe **amintirea, lestul de memorie a unor bătrâni ai locului** - a sărbătorilor de iarnă, așa cum se desfășurau acestea pe Valea Iadului, cu referire precisă la decadele 3, 4, 5 și 6 ale secolului trecut (INFO 1-5).

Calendarul creștin ortodox prăznuiește, la data de 14 noiembrie, figura Sfântului Grigore Palama, autor al unei importante reforme liturgice, și a Apostolului Filip, figură majoră a culturii ecleziastice; odată cu acest praznic, începe **Postul Crăciunului**, la mijlocul săptămânii numită **Filipii de toamnă**. În vremea Filipilor, erau interzise activitățile legate de cusut, de tors sau de măcinat, nu se mătura prin curte sau prin casă. Tot în săptămâna Filipilor de toamnă, se fierbeau vasele în care s-a făcut mâncare de dulce, pentru a se îndepărta urmele de origine animală, în vederea pregătirii mâncării de post. Era data care marca și începutul șezătorilor, unde fetele țeseau, iar băieții/feciorii învâțau/repetau corinzile, care era interzis a fi cântate în afara acestui spațiu inițiativ, sub amenințarea că limba celui care ar îndrăzni să încalce această regulă să devină purulentă (MARIAN).

Aceste șezători erau denumite local **habe**, în opoziție cu **clăcile**, care se organizau vara, la fân, dar uneori și iarna, la “sfarmat cucuruz” și “suit sacii în pod”, ori la tors lână sau cânepă pentru **gazdă** (INFO 2), având un caracter “mai obștesc”. **Haba**, așadar, începea odată cu Postul Crăciunului și se desfășura periodic când începea Postul Paștelui. Ea se organiza luna, miercurea și joia, când fetele și nevestele tinere se adunau la tors lână și cânepă, sau făceau “cipci” ori alte cusături de mână. În fiecare sat se organizau trei-patru habe, pe care le colindau cete de feciori însoțiți de **hididiș**. Dacă aceștia întârziu, fetele le făceau “farmici”, cu ciurul, ori le descântau. Venirea tinerilor era însoțită de “măscări”, “ciufuleli” (glume), multă voie-bună și joc (INFO 4). Pentru a speria fetele, feciorii curățau o “berbiniți” de sămânța din interior, îi făceau ochi, nas și gură, fixau o lumânare aprinsă în interior, apoi le așezau la ferestrele caselor unde se ținea haba (INFO 2). Alteori, foloseau măști hidoase, îngrozind mai ales fetele tinere și copiii. Orice habă se termina cu joc “în șură” sau “în bătătură”, după vreme (INFO 3).

Haba și **claca** sunt, deci, denumiri alternative, locale, pentru ceea ce, literar, numim **șezătoare**. Ele se desfășurau pe **cătune** sau **grupuri de vecini**. Fetele veneau mai devreme la **habă**, preocuparea lor principală fiind atragerea **feciorului** pe care-l plăceau în vederea căsătoriei. La **clacă**, atmosfera era mai sobră, prin participarea femeilor măritate, ceea ce conducea la structurarea pe situație maritală a participanților (INFO 4).

Dincolo de tradiția ceremonial-ritualică, muzica și dansul însoțeau munca sau alte obiceiuri din viața satului, prilejuite de praznice și sărbători. Astfel, muzica și dansul erau prezente la **habă** și la **clacă**, dar și în zilele de duminică, cu ocazia Anului Nou etc., în **bătătură** (“di la șur”), la crâsmă sau, mai târziu, la căminul cultural. Alături de povești, la habă și la clacă se **trăgăna (cu noduri sau din gârt)**, se **horea** și se încingea câte-un **dant**, în care strigăturile reprezentau sarea și piperul manifestării. Erau uneori angajați “**muzicanți**” din sat sau din alte sate. Chiuiturile și strigăturile constituiau partea artistic-afectivă a petrecerii, care începea după-amiaza de duminică și ținea până se lăsa bine noaptea (INFO 4). Dintre instrumentele muzicale tradiționale pe Valea

Iadului, **fluierul** și **trișca** ocupau primul loc. Urmau **cimpoiul**, **hidedea**, **banda** (contrabas) și **doaba**. Alte instrumente - **bucini** (buciumul) și **cornul** - erau folosite doar de ciobani (**păcurari**). Dintre **danțuri**, cel mai vechi, dar și primul pierdut, îl reprezintă **Roata bătrânească**. Îl jucau atât tinerii, cât și bătrânii, care se prindeau într-un **cerc**, cu mâinile după umeri, în bățatură. Bărbații jucau pe loc, iar femeile intrau în **danț** la anumite semnale (chiuituri sau strigături), apoi ieșeau și ocupau alt loc, până dănțuiau lângă fiecare bărbat din **roată**. Alte dansuri de pe Valea Iadului sunt: **Pă șir**, **Luncanu**, **Polca**, **Mânăntălu**, **Strepețelu**, **Burzucu**, **Polca**, **Sârba zgârlii**, **Feciorescu** (cu excepția celui din urmă, care este un joc de bărbați, executat în linie, cu deplasări spre dreapta și spre stânga, cu **tropoturi** și bătăi pe tureacul cizmelor, celelalte se dansează **perechi**, unele dansuri fiind mai lente, altele mai iuți; erau însoțite de strigături, de bătutul pe picioare, tropot și de un spontan și inventiv joc al mâinilor).

Dincolo de aceste habe, Postul Crăciunului decurgea oarecum monoton, până în ultima săptămână a lui, când lucrurile se precipită într-un ritm amețitor: casele se înnoiesc cu lucruri curate, țesute în săptămânile anterioare de post, fie ele ștergare, peretare sau fețe de pernă, se pregătește hrana rituală, cu care vor fi serviți și **corindătorii**, în mod obligatoriu sarmale și colaci. În ultimele decade, pierderea dimensiunii rituale a fenomenului de **corindat** se manifestă și prin abandonarea practicii de a dăruii colaci, considerați, în vechime, ofrandă rituală.

Pe 24 decembrie începeau spectacolele ambulatorii (CUISENIER): grupuri de corindători se succedau după vârstă, întâi copiii mici, până-n 5 ani, însoțiti de un frate mai mare, apoi grupuri până la 15 ani, cu texte mai lungi, și, în fine, către ceasurile nouă ale serii, apărea grupul de feciori. În cătunul Poiana, grupul ambulant conținea colindători de toate vârstele, chiar și femei (INFO 2). Dacă grupurile de copii se mișcau în vecinătatea casei, grupul de feciori nu depășeau limitele satului.

Corinda de Crăciun se pornea de la cătunele mai îndepărtate, acoperind, din casă în casă, pe parcursul a două zile (Noaptea de Ajun, dimineața și seara de Crăciun), o zonă bine definită. Pe drum, se bătea

duba (doba) și se rosteau strigături specifice. La intrarea în curți, melodia de marș, duba și strigăturile sunt înlocuite de colinda de primire în casă (*Sculați gazde nu dormiți/Vremea e să vă treziți*). Încă două-trei colinzi, jocul cu femeile din casă, apoi este cerută cinstea. După cel de-al doilea război mondial, în locul cinstei cu colaci, vin, pălincă, sau în paralel cu aceasta, s-a introdus cinstirea cu bani. Seara de Crăciun se organizează joc la Căminul cultural (în trecut la o gazdă, un localnic mai înstărit).

În perioada 25 decembrie – 6 ianuarie (Boboteaza), obiceiurile, practicile, ceremoniile și riturile sunt variate și bogate în conținut în tot Bihorul (MARIAN). După **corinde**, sărbătorile continuă cu **Viflaimul**, joc teatral și liturgic, având ca temă nașterea lui Isus Hristos și venirea Magilor, cu actori ai evenimentului. **Capra**, joc ritualic, de asemenea cu actori (originar trei, crede CUISENIER) în care se vehiculează tematica veche a vrăjitorilor și descântecelor, se deschide printr-o feciorească a „moșului”, care folosește o strigătură pentru a deschide ritualul, iar vestitorul acuză că i-a fost furată capra și rostește un descântec contra blestem pentru a salva capra de la moarte. Jocul uzitează două instrumente, fluierul și un retevei (botă), cu care se bate ritmic pământul. **Chiraleisa** (corupt de la cântecul bisericesc *Kyrie eleison*) constă în mici formule cântate de copii, incorporându-se actului liturgic de binecuvântare a caselor și încheind ciclul sărbătoresc de iarnă (CEPRAGA).

Dar să continuăm fotografierea sărbătorilor de iarnă pe Valea Iadului în urmă cu mai bine de o jumătate de veac. Pentru praznicul Crăciunului, fiecare familie se pregătește în mod special: se taie porcul, se face curățenie generală, se coc colacii, se primenesc hainele etc. În ajunul mării sărbători se fac ultimele pregătiri și sunt așteptați **corindătorii, stelarii, irozii** etc. Cu **corinda** mergeau oameni de toate vârstele (INFO 3), fie doar feciori (INFO 4), cu **Steaua** umblau copiii, **Irozii** erau apanajul adolescenților și feciorilor, pentru ca **Viclaimul** și **Turca (Capra)** să aducă în prim-plan imaginea teatrală prin excelență. După al doilea război mondial, **Irozii, Viclaimul (Vifleimul)** și **Turca (Capra)** au dispărut, astăzi doar câțiva bătrâni mai amintindu-și de aceste obiceiuri. Parte, totuși, din elementele lor au fost preluate de

corindători, care utilizează și măști, și instrumente muzicale, prezentând și câteva scene cu valoare simbolică amintind **moartea și învierea** naturii. **Stelarii**, la rândul lor, au preluat scene mai ales din **Viclam**, dar și din alte forme de **corindat** (ILIN).

După informațiile lui Ioan Toda (Primar' Bătrân; INFO 1), în 1970, cu **Turca** sau **Capra** (el ne spunea: "cei din Bulz zăc **Turci**, noi - *remețenii*, n.n. - îi zicem **Capri**") umbla un grup de feciori neînșurați, mai petrecăreți, și un "birău" sau "grăitor", care era conducătorul. Turca apărea sub forma unei măști cu caracter compozit, foarte viu împodobită, cu cap de lemn acoperit cu blană de oaie sau de altă natură, cu coarne de vită sau de berbec, de care atârnavă **prime** (panglici) și clopoței, având "maxilarul inferior" mobil ("clămpăne după dubă"). Această mască avea câteva caracteristici de reprezentare a caprei, dar, la fel de bine, ar fi putut să semnifice orice. Corpul turcii era acoperit cu o pânză roșie, sau un fel de **bituși**, realizată din tot soiul de petice, lungă și largă, de care erau agățate fâșii de hârtie creponată colorate (descrierea vestimentației o face informatorul nostru Margareta Blaga, INFO 4). Turca era un personaj cu rol mut, muțenie compensată însă prin dans și pantomimă, deosebit de expresive, cât și prin situațiile conflictuale în care era pusă (cu corindătorii și cu spectatorii), în timpul deplasării "de la o casă la alta", ea *ciondănindu-se* (certându-se, uneori cu manifestări pretins violente) cu "colegii", speriiind copiii, ciupind fetele etc.

Alte "personaje" erau "birăul" (grăitorul), "casierul", "caii", "crâjmarul", "jindarii", "dobașii", "hididișii", corindătorii (cei care cântau) etc. Aceste personaje aveau sarcini precise: "birăul" era conducătorul cetei, rostea orațiile, primea darurile; "casierul" încasa banii, "crâjmarul" aduna băutura, "caii" cărau colacii, "jindarii" păzeau turca și asigurau ordinea etc.

În timpul deplasării alaiului, capra era "împușcată", cădea la pământ, era descântată, i se cânta ca la mort, "învia" și pornea din nou la drum, clămpănind din "maxilarul inferior", zornăindu-și clopoței și dansând. În tot acest interval al deplasării, se cântau cântece de petrecere și veselie, cu accente licențioase (INFO 3).

Înainte de a intra în casă, turca făcea “inspecția” gospodăriei, apoi, după intrare, se așeza în mijlocul odăii, clămpănind ritmic, în vreme ce ceata de corindători interpreta câteva corinde. Urma **dansul turcii**, apoi orația de mulțumire pentru daruri, în special pentru colaci și băutură, dar și pentru bani, uneori de un umor sănătos și molipsitor, creator de bună dispoziție, de veselie generală.

După aceste secvențe, urmează dansul cu fetele sau femeile din casă și, în fine, invitația la “nunta turcii”, care va avea loc în primele trei zile ale Anului Nou la “crâjma lu’ (numele)” sau “la casa lu’ (numele)”. Aici, sărbătoarea se repetă: corinde, orații, dansul turcii, moartea turcii, dezbrăcarea măștii, petrecerea propriu-zisă de Anul Nou (INFO 2, 3, 4).

Vicclaimul era tot un corind-spectacol, cu caracter mai mult religios. Ceata de corindători era compusă din “grăitor”, cei trei crai de la Răsărit, pruncul Iisus, Iosif, Maria, muzicanți, Îngerul Vestitor, păstori, “casier” etc. Cei trei erau îmbrăcați mai **nialcoș**, mai strălucitor, în alb - Îngerul, iar ceilalți purtau costume populare peste care se încingeau **prime tricolore**. Din recuzită nu lipsea “grajdul” în miniatură al Nașterii Domnului (INFO 4). Ca scene și conținut, **Vicclaimul** seamănă mult cu **Steaua**.

Irozii seamănă de asemenea cu **Steaua**, doar că feciorii-corindători sunt însoțiți și de muzicanți, după cântece și corinzi ei luând fetele din casele corindate la joc.

Cu **Steaua** umblă mai mult școlarii, “sceneta” având în centrul tematicii sale religioase drumul magilor în căutarea Noului Născut, al lui Mesia. Pe Valea Iadului, **stelarii** se constituie în grupuri de 5-6 copii - grăitor, Irod, Înger, Voltezar, Melchior, Gașpar, uneori și un “ciobănaș” sau “pitic”. Ei sunt îmbrăcați cu cămăși albe - de cânepă sau în -, fiind încinși peste umeri și brâu cu prime tricolore. Pe cap poartă **comănac**, lucrat din carton și viu ornat cu hârtie creponată de varii culori. Sunt prezente dialogurile între Înger și Craii de la Răsărit, dar și cu Irod. Cântecele de stea încep cu *Nașterea*, apoi se cântă *Trei Crai de la Răsărit*, *Steaua sus răsare*, *Trei păstori*, *Răsărit-o răsărit*, *Cântecul lui Adam*, *Viflaime*, *Viflaime*, *Sara Crăciunului nost*, *Noi umblăm a corinda*, *Mergând Iosif și Maria*, *Colo sus, colo mai sus* etc.

În final, este adus un elogiu gazdei și se primesc daruri sau bani, pe care-i adună conducătorul trupei - "grăitorul". Mai nou, după 1950, în "repertoriul" stelarilor au intrat și câteva colinde, dar și orații și "alduri" ironic-umoristice, de la **Irozi, Viclaim** etc.

De remarcat că umblatul cu **Viclaimul** se practica în Bulz și Remeți-Poiana, iar în Remeți-centru - sub influența preotului, desigur, - copiii umblau cu **Steaua**.

Tot Primaru' Bătrân (INFO 1), ne-a oferit, în 1974, câteva informații și despre cel mai important obicei de Anul Nou - **Verjelul** (Vergelul), specific altădată localităților de pe cursul superior al Crișului Repede. El era organizat de feciori, care-și alegeau "birăul" - conducătorul grupului. Acesta alegea, la rândul său, locul unde se va desfășura ceremonia și invita, la **Verjel**, fetele de măritat din sat. Ca elemente de recuzită se foloseau **verjele** de la războiul de țesut, o **postavă**, două **taljere** și un **lipideu** de cânepă (cearșaf).

Actanții **Verjelului** aduc în seara de ajun a Anului Nou câte un inel, cu un semn distinct; fetele se îngrijesc de mâncare, iar feciorii aduc băutura și angajează muzicanții. Desfășurarea obiceiului cuprinde o scurtă petrecere generală, o parte ceremonială, în care se aleg perechile, și petrecerea perechilor. Spectacolul propriu-zis îl reprezintă alegerea perechilor: "birăul", acoperit cu lipideu (o pătură), pune inelele în **taljere** sub **postavă**, le amestecă cu ajutorul **verjelelor**, în vreme ce se cântă un cântec specific, legat de ceremonial, apoi le scoate - din **taljere** -, fără să le aleagă, pe rând, câte unul, formând perechile. De obicei, însă, "birăul" *potrivește* el însuși perechile, după dorințele participanților. Perechile astfel formate vor petrece toată noaptea de Anul Nou împreună. În prima zi a Anului Nou, relația convențională de natură ritual-ceremonială a perechilor încetează. Totuși, unele dintre aceste perechi se vor căsători în perioada următoare a **câljeilor**.

Dacă între cele două războaie mondiale acest obicei era o practică ceremonială specifică satelor de pe Valea Iadului, imediat după aceea a căpătat doar sensul de petrecere, după 1950 dispărând sau fiind înglobată în "jocurile" de la **claca de tors**, clacă abandonată total de locuitorii Văii Iadului pe la 1970.

Alte obiceiuri de Anul Nou sunt umblatul cu **Plugul**, cu **Buhaiul** și cu **Plugușorul**. Ultimele două obiceiuri sunt practicate de copii, iar cu **Plugul**, în vremuri mai vechi, umblau feciorii. Din recuzita **Plugului** făcea parte însăși unealta folosită la arat, sau una realizată din lemn ușor, împodobită cu “prime” de hârtie, clopoței și **șterguri**. Buhaiul era construit dintr-o cofă căreia i se scotea fundul, în locul ei întinzându-se și legându-se bine o bucată de piele de capră sau vită, prin mijlocul căreia se scotea afară o “șuviță” de coadă de cal. Aceasta, frecată cu degetele, prin alunecare pe aproape toată lungimea, crea o “muzică” penetrantă, amplificată de interiorul cofei (INFO 3). Orațiile sunt binecunoscute, ele fiind variante insignifiante ale mitului fertilității.

Un obicei mai nou, de Anul Nou, este **Sorcova**, care preia elementele arhicunoscute, similare în tot spațiul românesc.

De **Bobotează**, dincolo de **Iordan**, cea mai importantă manifestare era umblatul cu **Țuraleisa** (Chiraleisa). Ea era practică de copii și este o variantă ne semnificativă a **Chiraleisei** clasice, prezentă pe întreg teritoriul Bihorului.

În legătură cu **Boboteaza**, notăm și o superstiție: în ajun, fetele postesc și-și pun, seara, busuioc sub pernă, având credința că noaptea o să-și viseze **hărăzitul**, cel cu care se vor mărita (INFO 2). De altfel, și în noaptea de **Sânandrei** (30 noiembrie), fetele ieșeau în curte să numere “stelele, logostelele” pentru a-și vedea **ursătu**. Sau mâncau un măr, apoi îi numărau sămburii și, dacă erau fără soț, însemna că anul următor se vor mărita (INFO 4).

Prognoze meteorologice (GHINOIU) se puteau face ceva mai târziu, de **Stretenie** (2 februarie), când, dacă este pod de gheață peste **criș** (Valea Iadului), atunci primăvara e aproape; dacă nu, atunci va fi încă multă vreme frig, viscol și ger. De asemenea, dacă picură streșinile, se spune că vremea de peste an nu va fi prea bună, iar dacă este senin și nu plouă sau ninge, atunci anul va fi frumos și bogat (INFO 3).

Numai senin nu prea mai este, însă, peste satele de pe Valea Iadului, în vremurile în care se tipărește această (nouă) mărunță contribuție la cunoașterea țăranilor de pe Valea Iadului. Astăzi, când satul românesc, implicit și satele de pe Valea Iadului, se află într-o

tranziție profundă, nostalgia după realitățile tradițiilor și obiceiurilor din perioada interbelică nu sunt productive. Între timp, și-a făcut apariția o seamă de concepte care servesc realizarea unui nou model cultural, acela de a perfecționa prin multiple mijloace realitatea în care omul de la sat trăiește, o societate țărănească bazată, în bună parte, pe legi nescrise, pe cutume și obiceiuri venind în contradicție cu o societate rurală modernă. Deci, în condițiile de azi ale satului românesc, nu se mai poate vorbi de armonii stabilizatoare, caracteristice pentru cultura de tip ceremonial-rituală tradițională care avea la bază o lume omogenă, cu idealuri total deosebite de cele ce astăzi călăuzesc lumea din ce în ce mai fragmentată a ruralului românesc. În acest micro-univers rural trăiesc din ce în ce mai puțini indivizi în comportamentul cărora se recunoaște elementul tradițional al culturii populare, cu implicațiile ei în viața cotidiană. Având în față imaginea structurii eterogene a populației de la sat și continua depopulare a lui, este greu să mai credem că folclorul, cultura tradițională s-ar afla într-o stare care să-i permită să mai fie funcțională, ca mod de existență. Ceva s-a schimbat, și e greu de spus dacă în bine, iar acest ceva este tocmai mentalitatea țaranului care, supus unor multiple influențe, s-a transformat și nu mai concepe, nu mai poate să trăiască după canoanele impuse de tradiția ritualizată și folclorică, specifică înaintașilor. Urmare, cultura tradițională proprie ruralului românesc a intrat într-o perioadă de degradingoladă. Sub presiunea înnoirilor structurilor științifice, industriale și informaționale, cultura tradițională țărănească omogenă este treptat înlocuită, la început cu surrogate, apoi cu cea venită din zona urbanului, care răspunde, probabil, mai bine așteptărilor pragmatice ale celor care adoptă noile valori, din interese încă nu foarte clar precizate. În consecință, resturile de cultură populară tradițională nu mai au impactul și influența educaționale pe care le aveau tradițiile și obiceiurile în perioada anterioară celui de-al doilea război mondial. De la ceremonial, de la fapt de viață sau norme de comportare, obiceiurile se îndreaptă spre spectacol, spre producția de scenă, devenind inutile în funcționalitatea ruralului contemporan. Iar “nostalgicii”, țăranii purtători ai unor obiceiuri ceremoniale care să călăuzească viața, sunt

prea puțini și prea în vârstă pentru a mai putea revigora singuri unele elemente tradiționale ale culturii populare autentice.

De aceea, principala sarcină a cercetătorului de azi este înregistrarea și conservarea acestor resturi de o inestimabilă valoare pentru istoria și cultura românească, agresate și degringolate, ele însele, de buldozerul globalismului nivelator – a(nti)-național, a(nti)-tradițional și a(nti)-cultural. Nimic altceva să nu mai fie de făcut decât prezervarea în formol a acestor urme? Ne imaginăm, în plin proces de deconstructurare a tradiției, de de-tradiționalizare, proiecte locale de **re-tradiționalizare**. Credem că stă în putința – și că e chiar o obligație! – administrațiilor locale, chiar în lipsa unui program național însușit de factorii de decizie centrali, măcar în satele în care nu s-au abandonat toate practicile și obiceiurile vechi, spre exemplu, în satele mai retrase de munte, sub supravegherea specialiștilor de la Centrele de Cultură Tradițională, tot mai des privați de “obiectul” muncii, uneori obligați să se cantoneze în manifestări ridicole de scenă, și a bătrânilor satului, adevărate “tezauru umane vii”, să se acționeze urgent întru resuscitarea sau păstrarea *in actu* a cât mai multor obiceiuri și tradiții, a arhitecturii locului, a graiului locului, atât în scop patrimonial, dar și ca interes de natură turistică, deci comercială. Totuși, oazele rurale în care tradiția mai înseamnă ceva, munca izolată a unor cercetători, inițiativele individuale ale unor împătimiți sau întreprinzători locali (pensiuni agroturistice cu specific local, meșteșuguri ș.a.) nu valorează suficient, dacă nu sunt măcar susținute, dar, chiar mai mult, dublate de acțiuni concertate.

Culegerea de față vine în întâmpinarea unui astfel de spirit. Colinzile, cântecele și orațiile de stea, țuraleisele din această antologie au fost culese, în exclusivitate, de Miron Blaga, între 1970 – 1977 și în 2005. La culegerea de texte se adaugă un material informativ (v. INFO 1-5), în baza căruia au fost descrise sărbătorile de iarnă (*supra*), așa cum se desfășurau ele cu o jumătate de secol în urmă pe Valea Iadului. Textele sunt ordonate oarecum aleatoriu, încercând totuși să urmărească subspecia de care aparțin, după împărțirea BOCȘA, bazată pe CARAMAN. Graiul (încă) în uz pe Valea Iadului a fost prezentat în monografia comunei Bulz (BLAGA 1); avem în lucru o strădanie

aplicată, vizând aspecte fonetice, morfologice și de vocabular ale graiului de pe Valea Iadului. Textele sunt redată în limba literară, fonetismele crișene fiind păstrate doar unde am considerat obligatoriu (în special pentru rimă sau ritm). Am realizat, însă, și câteva transcrieri fonetice parțiale, pentru a ilustra particularitățile locale. Un glosar urmează firul textelor, cuvintele fiind explicate acolo unde apar întâia oară în antologie. Volumul se încheie cu câteva mențiuni privitoare la aspectele de limbă care se întâlnesc în texte.

INFO 1 IOAN TODA, 81 de ani, Remeți, 1970(-1974)

INFO 2 FLOARE PIȚ, 88 de ani, Remeți, (2005-)2008

INFO 3 TEODOR PIȚ, 90 de ani, Remeți, (2005-)2008

INFO 4 MARGARETA BLAGA, 79 de ani, Remeți, (2005-)2009

INFO 5 VIORICA MÂNDRILA, 49 de ani, Bulz, 2005

BLAGA 1 Miron Blaga, Octavian Blaga: VALEA IADULUI:

LOCURI, OAMENI, FAPTE, TRADIȚII. Oradea:

AdSumus&Abaddaba, 2005

BLAGA 2 Miron Blaga, Octavian Blaga: DE-AȘ TRĂI CA

PIATRA-N MUNTE. FOLCLOR LITERAR DE PE VALEA

IADULUI, Oradea: AdSumus&Abaddaba, 2006

BOCȘA Ioan Bocșa (coord.): COLINDE ROMÂNEȘTI, Cluj-Napoca:

Media Musica, 2003

BUTURĂ Valer Butură: ETNOGRAFIA POPORULUI ROMÂN. Cluj-

Napoca: Dacia, 1978

CARAMAN Petru Caraman: COLINDATUL LA ROMÂNI, SLAVI

ȘI LA ALTE POPOARE. București: Minerva, 1983

CEPRAGA Dan Octavian Cepraga: GRAIURILE DOMNULUI. COLINDA

CREȘTINĂ TRADIȚIONALĂ. Cluj-Napoca: Clusium, 1995

CUISENIER Jean Cuisenier: MEMORIA CARPAȚILOR. ROMÂNIA

MILENARĂ. O PRIVIRE INTERIOARĂ. Traducere în limba

română de Ioan Curșeu și Ștefana Pop. Cluj-Napoca:

Echinox, 2002, p. 143-171, 444-457

GHINOIU Ion Ghinoiu: VÎRSTELE TIMPULUI. București: Meridiane,

1988

ILIN *** POEZIA OBICEIURILOR DE IARNĂ. Ediție îngrijită, prefață și

bibliografie de Stancu Ilin. București: Minerva, 1985

MARIAN Pr. Radu Marian: IZVOR DIN IZVOR. ASPECTE DOGMATICO-

MORALE ÎN COLINDELE TRADIȚIONALE BĂTRÂNEȘTI DIN

ȚINUTUL BIHORULUI. Beiuș: Buna Vestire, 2004

Slobozi-ne, gazdă,-n casă

Cântece și orații de stea, colinzi, țuraleise

Informatori:

- 1, 28 - 35** VIORICA MÂNDRILA, 49 de ani;
FLOARE POPUȚE, 55 de ani, Bulz, 2005
- 2 - 11** IOAN TODA, 81 de ani, Remeți, 1970
- 12 - 13, 38** MIHAI BRADEA, 42 de ani, Remeți, 1970
- 14** PETRU POPUȚE, 14 ani, Bulz, 1977
- 15 - 16** VIORICA MÂNDRILA, 49 de ani, Bulz, 2005
- 17 – 22, 24-26** MIHAI CIUPLEU, 22 de ani;
MAKKAI ARPAD, 21 de ani;
MIHAI BRADEA, 42 de ani, Remeți, 1970
- 23** VIOREL BILA, 33 de ani, Remeți, 1977
- 27** DOINA ILIESCU, Bulz, 2005
- 36 - 37** IOAN DUMA, 20 de ani, Munteni, 1976
- 39, 42** TEODOR TAMAȘ, 57 de ani, Bulz, 1977
- 40** TEODOR TODA, 60 de ani, Remeți, 1974
- 41** IOAN TODA, 81 de ani;
TEODOR TODA, 66 de ani;
AUREL BRADEA, 44 de ani;
MIHAI BRADEA, 42 de ani, Remeți, 1970
- 43** MIHAI BRADEA, 42 de ani, Remeți, 1970
- 44** OANA TODA, 64 de ani, Remeți, 1970.

1 [Noi umblăm a colinda]

Noi umblăm a colinda
De la o casă la alta.
Slobozi-ne, gazdă,-n casă,
C-afară plouă de varsă
Și bate vântul cu nea –
După sobă-i lumea mea!
Deschide, nană, ușa,
Să jucăm fătuca ta,
Să se facă cânepa,
Și să torci, nană, fuioare,
Să faci, la fetiță, poale,
Și să torci, nană, fuiorul,
Să poți îmbrăca feciorul!
Și dacă ni-i slobozi
Și la anul vom veni!
Să fii, gazdă, sănătoasă,
Să plătești colinda noastră
C-un colac și c-un cârnaț
Și c-o sticlă de jinars!

Noi umblăm a corindă
D'i l-o casă la altă.
Sclobozi-ni, gazdă,-n casă
C-afară pl^uoaiⁱ d'i varsă
Și bați vântu cu né -
După sobă-ⁱ lume mé!
Dăștidi, nană, ușé,
Și jocăm fătuca ta,
Și să faci cânjpa,
Și și torci, nană, fuioari,
Și faci, la fetiț, p^uoali,
Și și torci, nană, fuioru,
Și poți îmbraca fič^uoru!
Și dacă ni-i sclobozi
Și la anu ^uom virii!
Și fii, gazdă, sănătoasi,
Și plătești corinda noastă
C-on colac și c-on carnaț
Și c-o sticlă d'i jinars!

2 [O, ce veste minunată]

O, ce veste minunată,
Lângă Viflaim s-arată!
Cerule strălucea,
Îngerii venea,
Pe-o rază curată.
Păstorilor din câmpie
Le vestește-o bucurie,
Că-ntr-un mic locaş,
Lâng-acel oraş,
E Sfânta Maria.
În coliba păstorească
Vrut-a Domnul să se nască
Fiul său cel Sfânt,
Nouă, pe pământ,
Să ne mântuiască.
Păstorii, cum auziră,
Spre locaşul sfânt porniră,
Unde au aflat
Pruncu luminat
Şi îl preamăriră:
E Iisus, păstorul mare,
Turme ca el nimeni n-are,
Noi îl laudăm
Şi ne închinăm
Cu credinţă tare!

O, ce veste minunată
Lângă Viflaim s-arată!
Cerule străluce,
Îngerii vene,
Pe-o rază curată.
Păstorilor din câmpie
Le vesteşti-o bucurie,
Că-nt-un mic locaş,
Lâng-acel oraş,
În Sfânta Mărie.
În coliba păstorjasci
Vrut-a Domnu şi să nască
Fiu său cel Sfânt,
Nou, pe pământ,
Şi ne mântujasci.
Păstorii, cum auzâr,
Spre locaşul sfânt pornir,
Inde or aflat
Pruncu luminat
Şi îl preamărir:
În Iisus, păstoru mar,
Turmi ca el nimé n-ari,
Noi îl laudăm
Şi ne înţinăm
Cu credinţi tar!

3 [Colo sus, în vremea-aceea]

Colo sus, în vremea-aceea,
În frumoasa Galileea,
O fecioară locuia
Și Maria se chema.
Nazaret i-a fost orașul,
Unde ea-și avea locașul.
Într-o zi Maria sta
Singură și se ruga
Și, deodată, ce văzură?
Casa toată se umplură
De-o lumină lucitoare,
Ca lumina cea de soare.
Îngerul Gavril intrase
La Sfânta Fecioară-n casă:
– Nu te-nspăimânta, Maria,
Că vei naște pe Mesia,
Fiu al Domnului va fi
Și Iisus se va numi,
Fiul Maicii Domnului -
Mântuirea omului.

4 [Viflaime, Viflaime]

Viflaime, Viflaime,
Cum de n-ai primit în tine
Pe Fecioara Maria,
Să nască pe Mesia?
N-ai primit-o, Viflaime,
În casele tale bune,
Să dai un pic de sălaș
Celui mai scump copilaș?
N-ai știut tu, Viflaime,
Cu câtă dragoste-n tine,
Cea mai sfântă-ntre fecioare,
A Domnului Născătoare,
Îți dorea mărire mare?
Pat moale și scutecele
I-au dăruit vitele,
Lumină i-a oferit
O stea de la Răsărit,
Peștera cea luminoasă
Fost-a a Domnului casă,
La venirea lui în lume
Din vina ta, Viflaime!

5 [Adam, dacă a greșit]

Adam, dacă a greșit,
Domnul din Rai l-a gonit,
Din Rai și din cel Eden,
Osândit cu greu blestem.
Iar Adam, dac-a văzut,
Că-n greșeală a căzut,
A șezut jos într-un loc
Plângând cu lacrimi de foc,
Cu jale la Rai privind
Și către dânsul grăind:
– O, Raiule, loc preasfânt,
Mă vezi în ce jale sunt,
Că sunt cumplit urgisit
Și de la tine gonit!
O, vai!, cum mă bucuram,
În slava ta când eram,
Iară eu, acum, atât
Sunt jalnic și amărât,
Că mai mult nu voi gusta
Din sfântă dulceața ta!
O, ticălosul de eu,
Cum scârbii pe Dumnezeu!
Greu păcat, Evă, de noi,
Că vom fi tot în nevoi,
Că tu, Evă, m-ai silit
Și de bine m-ai lipsit!
Ci, o, Doamne!, mila Ta
Coat-o spre zidirea Ta
Și nu mă lăsa scârbit
Să fiu până la sfârșit!

cota, vb.: a privi, a se uita

6 [Haideți, astăzi, credincioșii]

Haideți, astăzi, credincioșii
Să-i săltăm, să-i săltăm,
De nașterea lui Hristos
Să ne bucurăm, să ne bucurăm!
Că El, astăzi, în Viflaim,
S-au născut, s-au născut,
Precum l-au vestit prorocii
De demult, de demult.
În ieslea dobitocească
Stă culcat, stă culcat,
Ca un prunc micuț, cu scutece
Înfășat, înfășat.
Păstorii cu fluierile
Îl măresc, îl măresc,
Lui Dumnezeu pentru Dânsul
Mulțumesc, mulțumesc!
Și trei crai de la Persida
Se ivesc, se ivesc,
Aur, smirnă și tămâie
Dăruiesc, dăruiesc!

7 [O, prealăudată]

O, prealăudată,
Maică preacurată,
Doamnă nenuntită,
Fecioară mărită,
Ceea ce preasfântă
Dumnezeu cuvântă -
L-ai născut în lume
Mai presus de nume,
Care ești stăpână,
Izvor și fântână,
Plină de-ndurare,
Fără-mpuținare,
În viață,
Cântă-ți cu dulceață
Ceata creștinească
Și duhovnicească!
Cu milă-i adapă
Și de rele-i scapă,
Cu bine-ngerădește,
Maică-i întărește,
Întru-a Ta mărire
Și-ntru nemurire!

8 [Ah, ce nebunie și ce tiranie]

Ah, ce nebunie și ce tiranie!

Irod cel viclean,
Craiul cel tiran,
Oastea și-o trimite
Pruncii de-î ucide,
De doi ani în jos,
Cu ei pe Hristos!
Ah, ce grozăvime
De ostași mulțime,
Din Ierusalim
Vin la Viflaim,
Intră prin odaie,
Toți copiii-i taie,
În leagăn găsiți,
Din brațe răpiți,
Și nu scapă nime'
De a lor cruzime,
Împrejură-și merg
Și pe toți îi pierd!
Vai, în neagră noapte
Câtă crudă moarte,
Sângele curat
Cât s-a mai vărsat!
Mamele se uită
Pruncii până-i **ciuntă**
Și îi văd tăiați
De ostași turbați!
Lacrimile-neacă,
Inimile seacă,

ciunta, vb.: a tăia (de obicei, o bucată)

Și-i văd până mor
Copilașii lor!
Plâns duios s-aude,
Sufletul pătrunde,
De durere plâng,
Pieptul și-l înfrâng.
- Mamelor, nu plângeți,
Pieptul nu vi-l frângeți,
Pruncii n-or muri,
Ci s-or preamări,
C-a lor sufletele
S-or preface-n stele,
Luminând frumos
Calea lui Hristos!

9 [Steaua sus răsare]

Steaua sus răsare,
Ca o taină mare,
Steaua strălucește
Și lumii vestește
Că astăzi curata,
Preanevinovata
Fecioară Maria
Naște pe Mesia,
În țara vestită,
Viflaim numită,
Luând fiecare
Bucurie mare,
Care bucurie
Și aici să fie,
De la tinerețe
Pân'la bătrânețe!

10 [În oraș la Viflaim]

În oraș la Viflaim
Veniți voi toți să-l vedem,
Să-l vedem și să-l credem,
Că astăzi ni s-au născut
Domnul cel fără-nceput,
Domnul cel mai de demult!
Oamenii au prorocit
Că se va naște Mesia,
Din sămânța lui David
Și din rodul lui Avram,
Mântuirea lui Adam.
Trei crai de-ai pământului,
Veniți la-nchinarea Lui,
Lui daruri îi aducând
Și din gură cuvântând:
– Culcă-te,-mpărat ceresc,
În sălaș dobitocesc,
Culcă-te pe fân uscat,
De îngeri înconjurat!
Îngerii îți vor cânta,
Păstorii ți-or fluiera,
Iară noi daruri ți-om da -
Aur, smirnă și tămâie,
Hristoase, mărire Ție!

11 [Astăzi, cel prealăudat]

Astăzi, cel prealăudat
La al îngerului mare sfat,
Carele s-au născut jos,
Domnul nostru-lisus Hristos,
Vrând a-l mântui pe om,
Pentru greșeala din pom,
Și din Iad a-l izbăvi,
În Rai a-l sălășui,
A se răstigni pe el,
Cina de taină făcând,
Pe apostoli ospătând,
De la masă s-au sculat,
Picioarele le-a spălat;
Atuncea Iuda, mergând,
L-a vândut pe el zicând:
- Dați-mi treizeci de-arginți,
Să vi-l dau să-l răstigniți!
Evreii banii i-au dat,
El în pungă i-a băgat,
Oaste mare a luat
Și la Hristos a plecat,
Zicând: - Voi vă veți uita
Pe care-l voi săruta,
La dânsul veți alerga
Și-apucându-l, li-ți lega.
Astfel, Iuda-așa făcând
Și pe Hristos îl prinzând,
L-au dus și la arhirei,
Ca să-l judece-ntre ei,
Apoi, de-acolo, legat,

L-au trimis și la Pilat.
Pilat, dacă l-a văzut,
Să-l judece a șezut.
S-a dus de l-a judecat
Pe omul nevinovat,
Unde neamul jidovesc,
Îndrăcit și diavolesc,
Cere, fără-a conteni,
Pe cruce a-l pironi.
Pilat, mâinile spălând,
Îl stropi pe El, zicând:
- Dați seamă lui Dumnezeu
Să nu am păcat și eu,
Că ăsta-i om dumnezeiesc,
Nicio vină nu-i gălesc.
Iară voi, de-l osândiți,
Luați-l de-l omorâți.
Ei atuncea l-au luat,
L-au bătut, palme i-au dat,
Cu spini l-au încununat
Și-n obraz că l-au scuipat,
De haine l-au dezbrăcat,
Pe cruce l-au încărcat
Și mergând la răstignit
Cu cuie l-au pironit,
Cu oțet l-au **adipat**,
Fiere i-au dat de-a mâncat,
Și sufletul când și-a dat,
Un ostaș a alergat,
Cu sulița l-a împuns,
Sânge și apă au curs.
Aceasta Cerul văzând

adipa, vb.: a da apă de băut
unui animal/a apă;
aici: a administra, o otrăvi

Și Pământul nerăbdând,
Din temelii s-a clătit,
Soarele s-a înnegrit,
Luna s-a întunecat,
Pietrele s-au despicat,
Toate-n spaimă au rămas
Până-n al nouălea ceas,
Când l-au dat pe cruce jos
Pe Domnul nostru Hristos.
Cu **Julj** și cu smirnă uns,
În mormântul nou l-au pus,
Și-a înviat ca un sfânt
A treia zi din mormânt,
Pe Adam din Iad luând
Și în Rai sălășuind –
Prin care și noi, cu toții,
Fiind ai lui strănepoții.
Și de-acum, până-n vecie,
Mila Domnului să fie,
Că ne-a scos de la robie
Și ne-a dus la-mpărăție,
Fire-ați toți cu bucurie
Și cu mare veselie!

Julj, subst.: pânza de pe ochii
mortului; giulgiu

12 [N-a trecut mult și-au venit]

N-a trecut mult și-au venit
Trei crai de la Răsărit,
În Ierusalim intrară
Și-ncepură a-ntrebară.
Întrebau în lung și-n lat
Unde-i noul împărat,
Care-acuma s-a născut:
- Steaua lui noi o-am văzut,
Și-am venit din depărtare,
Să-i aducem închinare.
Aduceți pe cei mai mari
Arhirei și cărturari,
Că profeții, ei au spus
Că va fi născut Iisus.
Ei au zis: - Din Viflaim,
După scrisă, noi spunem,
Va ieși cândva păstorul,
Care-a cârmui poporul.
Împăratul a chemat
Craii și le-a cuvântat:
- Iute-n Viflaim plecați,
Pruncu-acolo îl căutați
Și găsindu-l, să veniți
Tot pe-aici, să mă vestiți,
Că vreau și eu să mă duc
Închinare să-i aduc.
Craii, auzind, s-au dus,
Steaua-i îndruma de sus,
Și la staul, colo, iată,

Stea se opri deodată.
Merg în fața Pruncului,
Cuvios se-nchină Lui,
Smirnă-i dau cu dărnice,
Îi dau aur și tămâie.
Noaptea, îngerii în vis
Coborî la ei și-au zis:
- Către casă când porniți,
Pe Irod să-l ocoliți.
Dânșii, când înapoiară,
Altă cale apucară.
Îngerul în vis veni,
Lui Iosif astfel grăi:
- Ia-ți soție, Prunc, și-acum,
Iosife, să pleci la drum.
Din această țară du-te
În Egipt, cât poți de iute,
Că Irod în gând și-a pus
Să omoare pe Iosif.
Iosif, noaptea, se sculă,
Mamă și Pruncuț luă,
Mers-au zile, nu opriră,
Până în Egipt sosiră.
Iar pe crai, Irod, mereu,
I-aștepta-n palatul său
Și văzând că nu mai vin
De necaz făcea venin.
A chemat ostași îndată:
- Mergeți repede, o ceată,
Colo-n Viflaim și sate
Și orașe-nvecinate,
Casele la rând luați,

Toți copiii să-i tăiați
De la doi-trei ani în jos,
Doar veți da și de Hristos!
Și războinicii s-au dus
Și-au făcut precum le-a spus.
O, ce vaiete-n cetate,
Împrejurul ei, prin sate,
Cum plângeau, din minți ieșite,
Mamele nenorocite,
Când vedeau murind pe uliți
Pruncii lor trecuți prin suliți,
Sau când îi vedeau sfărmați
Sub călcâie de soldați!
Dar nici nu-ncetase plânsul,
Când Irod muri și dânsul,
Îngerul, atunci, a zis
Lui Iosif, noaptea, în vis:
- Ia-ți pe Prunc și ia pe mamă
Și te-ntoarce-n a ta țară,
Grijă n-ai de ce să porți,
Că de-acum e printre morți
Cel ce mâna vrea să pună
Pe Iisus, ca să-l răpună.
El, în zori, cum se sculă,
Mamă și pe Prunc luă,
Din Egipt la drum porniră
Și în Nazaret veniră.
Ocrotit de Dumnezeu,
Pruncu-aici creștea mereu
Și de darul Domnului
Se umplea făptura Lui!

13 [S-a născut Fiul cel Sfânt]

S-a născut Fiul cel Sfânt
Dumnezeu pe-acest pământ!
Toată lumea auzea,
Foarte mult se veselea,
Și-ndată ce-au auzit,
Trei crai de la Răsărit
Pe cai iute-ncăleca,
Dar niciunul n-a știut
Pruncul Sfânt unde-i născut.
Cum mergea și purcedea,
O stea mândră se ivea,
O stea mândră de privit
Venind de la Răsărit,
Și când sta și **hodinea**,
Steaua deasupra lor sta.
Steaua merse spre Apus,
Craii după ea s-au dus,
Până la Ierusalim,
Aproape de Viflaim.
Acolo, cum au ajuns,
Steaua lor li s-a ascuns.
Cei trei crai au întrebat
De naștere de-mpărat:
- Știți voi unde s-a născut
Împărat nou, nu de mult?
Craii auzind răspuns,
Și steaua cătând iar sus,
Au mers până ce au stat
La cel staul luminat
Și în iesle au aflat,

hodini, vb.: a (se) odihni

Pe fân și paie culcat,
Pe Marele Împărat.
Craii-ndată l-au zărit,
S-au închinat umilit,
Scumpe daruri i-au adus
Ca lui Dumnezeu de Sus:
Unul aur îi dădea,
Altul smirnă-i întindea,
Alt tămâie-i închina,
Iar Irod, când auzi,
Foarte rău se necăji,
Că lui daruri nu i-au dat
Și lui nu i s-a-nchinat,
Și-n mânia lui cea mare
Porni oaste mare, mare,
De la Ierusalim
Spre sârmanul Viplaim,
Să ucidă aști mișei
Pe toți pruncii mărunței
De doi ani mai mititei!
Și tăiară într-o zi
Până după miazăzi
Peste patruzeci de mii,
Toți prunci, mărunței copii,
Spre-a tăia și pe Cel Sfânt,
Să nu-l lase pe pământ.
Dar Dumnezeu n-a lăsat
Un așa mare păcat,
Că un înger i-a vestit,
Mai 'nainte de-a porni:
- Cine-a scăpa pe Hristos,
Fie-ne de mult folos!

14 [Iată, iată,-ntr-o poiată]

Iată, iată,-ntr-o **poiată**,
În poiata Iudeii,
Frumos cântă îngerii!
Îngerii frumos cântau
Și pe gazdă laudau,
Că gazda colac ne-a da
Și cârnaț, și-afumătură,
Și **colboz**, cât de gros,
Să-l tragem pe gât în jos,
C-ăla ne-a fi de folos
La nașterea lui Hristos,
De un litru de pălincă
Gazda n-a zice nimică,
Noi vom bea cu cine-om vrea,
Tot cu gazda-alătura!
Pleacă-ți mâna jos, la pungă,
Scoate banul gros pe dungă,
Barem de a fi cam rupt,
Că noi bine l-om lipi
Și mai bine-om **hăznăli**!

poiată, subst.: adăpost rudimentar
pentru păsări de curte, porci, vite

colboz, subst.: un fel de cârnaț
din măruntaie de porc, caltaboș

barem, adv.: măcar, chiar dacă

hăznăli, vb: a(-i) fi de folos

15 [Astăzi s-a născut Hristos]

Astăzi s-a născut Hristos,
Mesia cel luminos,
Lăudați
Și cântați
Și vă bucurați! (refren)

Mititel și-nfășăștel,
În scutec de bumbăcel,
Vântul bate, nu răzbate,
Neaua ninge, nu-l atinge,
Și de-acum până-n vecie
Mila Domnului să fie!

16 [Sara Crăciunului nost']

Sara Crăciunului nost',
Domnului și-al nostru Domn, (refren)
Mare bucurie-a fost!
Iosif cu Sfânta Maria
Săvârșeau călătoria
Și-au ajuns într-un oraș
Și-au cerut puțin sălaș.
În oraș era Irod
Împărat peste norod
Și el salaș nu le-a dat,
Într-un grajd ei s-au culcat,
Într-un grajd cu boi și vaci,
La niște oameni săraci.
Când de ziuă se făcea,
Maica pe Iisus nășteea,
Pe fân moale și uscat –
Pe cerescul împărat!

17 [Ciucur verde de mătasă]

Ciucur verde de mătasă,
Lasă-ne, găzdoaie,-n casă,
Corinde-mi, Doamne! (refren)

O în tindă, o în casă,
C-afară plouă de varsă,
Și ne-au bătut vânturile
De pe toate dâmburile,
De nu crezi, hai să ne vezi,
Că de frig ne-am făcut verzi!
Nu ieși cu mâna goală,
Ci-adă-ne colaci în poală,
Și cârnațul subsuoară
Și cu caldaboșu-n oală!
Bine-ar fi, gazdă, să fie
Și-o **ieguță** cu răchie!

o, conj.: fie, sau

ieguță, subst.: dim. iagă: sticlă

18 [Pogorît-o, pogorît]

Pogorît-o, pogorît,
Dumnezeu și cu Sânpetru
Pe-un pogon mare de ceară,
Cu nouă stoluri de ceară,
Iară cinci îs de tămâie.

pogon, subst.: teren cultivat;
unitate de măsură agricolă
(aprox. ½ ha)

Tot să-și creadă și să-și vadă
Cei găzdaci și cei săraci,
Și domnii, și iobagii.

La casa bogatului:

– Bună ziua, oameni buni!
– Sănătoși, voi, juni colduși!
– Gata-i prânzul să ni-l dați?
Gata-i prânzul de bogați?
– Prânzul nost' nu-i pentru voi,
Ci-i pentru oameni ca noi!

colduș, -ă, adj.: care cerșește

La casa săracului:

– Bună ziua, oameni buni!
– Sănătoși, voi, junii buni!
– Gata-i prânzul să ni-l dați?
– Gata-i prânzu', da-i puțin,
Intră-n curte să-l prânzim!

Și făcea o pogăcele,
De-unde Dumnezeu rupele,
Și-apoi Dumnezeu zicele:
– Te suie, Petre, te suie,
Pe umăr stângaci al meu
Și vezi, Petre, ce-i vedea?
Coată Petre-n sus și-n jos:
– Nu mă ține, Doamne, mult –
Din tânăr îmbătrânesc!

pogace, subst.: turtă de mălai
coaptă în cuptor

Văd casa bogatului
În mijlocul Iadului,
Tot în raza focului!
Umblă-și Dumnezeu cu Petre:
– Te suie, Petre, te suie,
Pe umăr dreptaci al meu,
Și vezi, Petre, ce-i vedea?
Coată Petre-n sus și-n jos:
– Ține-mă, Doamne, mai mult –
Din bătrân întineresc!
Văd casa săracului
În mijlocul Raiului,
Tot în raza soarelui!
Ș-**amu**-i sara lui Crăciun
Fire-ai, gazdă, vesel, bun,
C-am ajuns Sfântul Crăciun!

amu, adv.: acum

19 [Colo sus, colo mai sus]

Colo sus, colo mai sus,
Sus la poarta Raiului,
Corindele,
Ce Sfântă Doamnă Maria! (refren)
Dar la poartă, cine-n poartă?
Poartă-și Petru lui Sânpetru!
Portărește sufletește
Și de-a dreapta-n Rai primește!
Mere-și, Doamne, cine-și mere? *mere, vb.: a merge*
Mere-un frate de-al lui Petru:
– Petre, Petre, frate-al meu,
Fă-mi și mie-un loc în Rai!
Gata-s, frate, și ți-aș face.
Pân' ai fost pe cel pământ
Tot birău sătesc ai fost. *birău, subst.: primar*
Ravașe strâmbe făceai,
Pe găzdași că-i îngădeai, *îngădi, vb.: a tolera, a permite*
Pe săraci că-i asupreai!
Loc în Rai cu mine n-ai,
Că Raiul nu te primește,
Dumnezeu nu te-ngădește,
Raiul nu ți-l făgădește! *făgădi, vb.: a promite*
Mere-și de la Rai plângând,
Tot plângând și suspinând,
De zgomotul sfinților,
De toiul albinelor, *toi, subst.: aici, gălăgie, zumzet*
De dulceața pomilor,
De mirosul florilor,
Iară-și mere, cine-și mere?
Mere-o soră de-a lui Petru:

Petre, Petre, frate-al meu,
Fă-mi și mie-un loc în Rai!
Gata-s, soră, și ți-aș face,
Dar pân-ai fost pe cel pământ
Tot crâșmar sătesc ai fost.
Băutura o-ai stricat,
Apă-n vin că ai băgat,
Cu sufletul ți-ai **gatat!**
Loc în Rai cu mine n-ai,
Că Raiul nu te primește,
Dumnezeu nu te-ngădește,
Raiul nu ți-l făgădește!
Mere-și de la Rai plângând,
Tot plângând și suspinând
De zgomotul sfinților,
De toiul albinelor,
De-amirosul florilor,
De dulceața pomilor,
Iară-și mere, cine-și mere?
Mere chiar maica lui Petru:
– Petre, Petre, fiu de-al meu,
Fă-mi și mie loc în Rai!
– Gata-s, maică, și ți-oi face!
Pân-ai fost pe cel pământ,
Sâmbăta de la **ujină**,
Tot lucru ți l-ai lăsat
Și tu, maică, că făceai
Prescurele, cornurile
Și mereai, maică, cu ele
Tot în **straiță** și-n straițele
În sfintele duminici,
La dalbele biseric.

gata, vb.: a termina

ujină, subst.: cină

straiță, subst.: traistă, desagă

Până popii slujba fac,
Tu din ochi ai lăcrimat,
Din inimă-ai suspinat.
Loc în Rai cu mine ai,
Că Raiul că te primește
Și Dumnezeu te-ngădește!
Și te-ntoarce cruce-n masă,
Rămâi, gazdă, sănătoasă
Și noi cu colinda noastră,
Și noi cu colinda noastră!

20 [Bună veste, gazdă,-n casă]

– Bună veste, gazdă,-n casă!

– Sănătoși, voi, juni frumoși!

Corinde-mi, Doamne! (refren)

Placă-ajunși și hodiniți.

placă, interj.: formulă de politețe

– Noi n-am venit să ședem

folosită pentru a invita

Ci-am venit și vă-ntrebăm,

pe cineva să intre în casă;

Că noi, Doamne, auzit-am

interogativ: poftim?

Că s-a născut Fiul Sfânt,

Oare unde, pe pământ?

Că cine ni l-ar ști spune,

Bună plată noi i-am dale:

Doi colaci mândri de grâu,

Împlețiți mândru în șase

Și-amândoi în doisprezece.

– Sus în câmpul cu flori dalbe,

În paiele grâului,

În iesluța boilor,

În **sărune** oilor,

sărune, subst.: jgheab de lemn

Suflă-și vântul pe sub soare

în care se pune sarea pentru oi

Și **scâlcie** cât de tare,

scâlcia, vb.: a zgâlțâi, a scutura

Suflă vântul prin **serin**

serin, aici, subst.: cer senin

Și scâlcie cât de lin.

Și-amu-i seara lui Crăciun,

Fire-ai, gazdă, vesel bun,

C-am ajuns sfântul Crăciun!

Și te-ntoarce, cruce,-n masă,

Fire-ai, gazdă, sănătoasă,

Să plătești colinda noastră,

Să plătești colinda noastră!

21 [Șed un măr și șed un păr]

Șed un măr și șed un păr,
De **vârvuri** asemenați, *vârv, subst.: vârf*
De **truptini** îndeapărtați, *truptină, subst.: tulpină*
Și la umbra pomilor
Ședu-și două turturele,
Ținu-și două **luminele**. *luminea, subst.: lumânare*
Pică două picurele
Și se face-un **feredeu** *feredeu, subst.: lac;*
Și se scaldă Dumnezeu, *loc pentru îmbăiat*
Tot se scaldă și se-ntreabă –
Ce-i mai bun p-aist pământ?
Nu-i de bun ca boul bun,
Că brăzdează brazdă neagră
Și revarsă grâu roșiu.
Și se face-un feredeu
Și se scaldă Dumnezeu,
Tot se scaldă și se-ntreabă –
Ce-i mai bun p-aist pământ?
Nu-i de bun ca oaia bună,
Că vara te **hărănește** *hărăni, vb.: a hrăni*
Și iarna te-mpodobește.
Și se face-un feredeu
Și se scaldă Dumnezeu,
Tot se scaldă și se-ntreabă –
Ce-i mai bun p-aist pământ?
Nu-i de bun ca calul bun,
Că te duce și te-aduce
Și-n beție și-n trezie
Și-ntr-un loc de voinicie.

Și se face-un feredeu
Și se scaldă Dumnezeu,
Tot se scaldă și se-ntreabă –
Ce-i mai bun p-aist pământ?
Nu-i de bun ca omul bun,
Face casa lângă drum
Și se-ncălzesc friguroșii
Și s-adapă toți setoșii.
Și te-ntoarce cruce-n masă,
Rămâi, gazdă, sănătoasă!

22 [D'ardicat-o, ardicat]

D'ardicat-o, ardicat, *ardica, vb.: a ridica*
Vânători de-ai lui Pilat.
Tot vânară, cât vânară,
Cât fu trei zile de vară
Și nimica n-adunară,
Până când fu joi de seară
Mândră fiară-și căpătară, *năzărat, -ă adj.: probabil de la a năzări:*
La cel spicuț năzărat, *a se arăta vederii, a zări*
Un cerbuț mândru-nspicat, *înspicat, adj.: cu coarnele*
Cu coarnele dese-ntoarse *în formă de spic*
Și c-un ciucur de mătase.
Vânătorii se-arădeau *arădi, vb.: a porni*
Cu d'arcuțul încordat.
– D'ale, d'ale, sfântu' soare,
Nu păzi spre moartea mea,
Că maica m-a blestemat
Să fiu fiară sfântă-n codru
Nouă ani și nouă luni
Și p-atâtea zile bune!
Dacă alea împlini-le-oi
Jos, la țară, lăsa-m-oi,
Chei în mână apuca-oi,
Mănăstiri deschide-oi,
Slujbe mândre face-oi.
Da' la slujbă cine-ascultă?
Și-ascultă Maica cea Sfântă
Cu cosița despletită,
Peste Fiuț slobozită.
Fiul Sfânt și-a tot plângele,

Maica Sfântă-I mângâiele:

– Taci, fiule, taci, dragule,
Că eu ție dați-oi
Două mere, două pere,
Două țâțe d-ale mele,
Să te joci prin Rai cu ele!
Și te-ntoarce cruce-n masă,
Să fii, gazdă, sănătoasă,
C-ascuțași colinda noastră!

23 [Fată dalbă de-mpărat]

Colinda fetii

Fată dalbă de-mpărat,
Lerum, fiică, ler, (refren)

Dimineață s-a sculat
Și pe cap s-a pieptănat,

Cu cosițe-n șapte vițe,
Printre ele romanite,

Printre ele **cărânjele**

cărânjea, subst.: garofiță de grădină

Și la mijloc busuioc,

Și dacă s-a pieptănat

Cofa-n mână și-a luat,

La fântân-a alergat,

La fântână-n d' **alunet**,

alunet, subst.: crâng cu aluni

Unde bate vântu-ncet.

Tălni apă **știlburoasă**,

tălni, vb.: a întâlni

Vine-acasă, pune masă:

știlburos, adj.: nămolos, tulbure

– Ale-lele, maica mele,

Ciucă mare ce văzui

ciucă, subst.: aici, arătare

Pe părăul fântânele –

Mândri cai înaripați,

Cu pinteni galbeni **rănsați**.

rănsat, adj.: cu creștături

- Ale-lele, fiica mele,

lud, -ă, adj.: prost

Ludă ești? **Bolundă** ești?

bolund, -ă, adj.: nebun

Că aceia-s **junuții** tăi,

june, subst.: aici, dim.: pretendent

Vin la mine, cer pe tine,

Și cer multe **cătă** tine –

cătă, prep.: către, pe lângă

Ceru-și oi și ceru-și boi,

Ceru-și **buți** cu bani mărunți.

bute, subst.: butoi

Mere fata la **lădoc**

lădoc, subst.: ladă, augm.

Și ne scoate bani – un zlot!
Să fii, fată, veseloasă,
Că plătești colinda noastră,
Cu mirele tinerel,
Să te-nveselești cu el!
Și-amu-i sara lui Crăciun,
Fire-ai, gazdă, vesel, bun,
C-am ajuns sfântul Crăciun!

24 [Sus, în dalbul răsărit]

Sus, în dalbul răsărit,
Mândru pom a d'înflorit –
Că la poală-i polăvit,
La truptină-i zugrăvit,
Și la vârv îi luminos,
Lumină din trei făclii.
Dar alea nu-s trei făclii,
De sunt trei zile mai mari.
Și pe nume, cum se cheamă?
Una-i sfânta Duminică,
Una-i ziua Paștilor,
Una-i ziua lui Crăciun.
Noi umblăm tot colindând,
După Fiul Sfânt cercând,
La truptină-i zugrăvit,
Cercându-l și aflându-l –
Unde Fiul Sfânt naștele
Mândru trei făclii ardele:
– Pomeniți nașterea mea,
Că cine o-a pomeni,
Cu mult dar l-om dărui,
Cu cununa soarelui,
'Mpărăția Raiului!
Și-amu-i seara lui Crăciun,
Fire-ai, gazdă, vesel bun,
C-am ajuns sfântul Crăciun!

polăvi, vb.: a tivi (?)

cerca, vb.: aici, a căuta

25 [D'urlă-și, Doamne, cine-și d'urlă?]

D'urlă-și, Doamne, cine-și d'urlă?

urla, vb.: a coborî

D-un d'urlar, d'un păcurar,

(de la munte cu oile)

Cu oi multe

De la munte.

Dintre oi, una striga:

– Domnul nost' și gazda nost',

Nu ne sui sus la munte,

Ci ne lasă jos la țară

Și ne urlă pe hotară,

Că noi, dacă-i muri tu,

Noi bine te-om cuvânta,

Groapă mândră ți-om săpa

În staulul oilor,

Unde-i joaca mieilor!

Dară cruce, ce ți-om pune?

Pune-ți-om toporul tău,

Și-n colțul toporului

Ți-om pune fluiera ta,

Și când vântu-a d'aiera,

aiera, vb.: a sufla

Fluiera a fluiera,

Oile toate-a-ntorna!

întorna, vb.: a întoarce

26 [Cel boier bătrân]

Cel boier bătrân,
La masă galbenă,
 ioi, Domnului, ioi! (refren)

Dar de ce-i galbenă?
La truptină-i zugrăvit,
Galbenă-i de ceară.
La mijloc de masă,
Un pom d'algărit,
Cu crengi la pământ.
Piatră, crengi și flori,
Piatră, flori și mere!
Soarele lucea, merele cocea,
Vântul d'aiera, merele pica
La boier pe masa sa,
Boierul le-alegea
Și le culegea,
Carile-s mai mari
Cinstea domnii mari,
Carile-s mai mici
Cinstea domnii mici.
Să fii sănătoasă,
Gazdă jupâneasă!

ioi, interj.: vai
(aici, exteriorizând bucuria)

algărit, adj.: împodobit (?)

27 [Saltă, saltă boul sur]

Saltă, saltă boul sur,
Lerui, lerui, Doamne, ler, (refren)
Dup-o tufă de mălin,
Iar din tufă ce-și aruncă?
El aruncă-un legănaș,
Iar în leagăn, cine șade?
Șade-și Leana, fata bună;
Lucru mare ce lucrează?
Ea **pistrește**, **popistrește**
Guleraș tătăne-său
Și năframă frate-său!
– Și tu, fiică, te gătește,
Că, de joi, tu vii cu noi
Peste munți la alte curți,
La părinți necunoscuți,
Și la frații nevăzuți!
Și tu, fiică, te gătește
Și colinda ne-o plătește,
Că de când am arădit,
Caii noștri-au **ciumpăvit**;
Caii treabă potcoviți
Cu potcoave de colac
Și cu cuie de cârnaț!
Dă-i, Doamne, fiicii, viață
Ca sămânța-n iarbă creață!
Dă-i, Doamne, fiicii, noroc,
Ca sămânța-n busuioc!
Dă-i, Doamne, ș-a doua oară,
Ca sămânța-ntr-o mioară!

(po)pistri, vb.: a orna, a broda, a coase

ciumpăvi, vb.: a șchiopăta,
a fi bolnav de picioare

28 [Noi umblăm să colindăm]

Noi umblăm să colindăm,
Pe Iisus îl căutăm!
 Bună seara lui Crăciun! (refren)
Dar Iisus nu se arată
Numa-n inimă curată!
Noi umblăm precum umblară
Maica Sfântă într-o seară
Ca să nască Fiul dulce
Și-n căldură să și-l culce,
Dar nimenea n-o lăsară,
Trebui să nască-afară.
Noi umblăm din casă-n casă,
La acei care ne lasă,
Noi umblăm din poartă-n poartă
Și la cei bătuți de soartă,
Nu-l alegem dacă-i gazdă
Sau sărac fără de brazdă,
Nu alegem mic sau mare,
Azi, la toți îi sărbătoare,
Sărbătoarea cea mai dulce,
Nimenea să nu se culce.
Te lăsăm amu, creștine,
Dar să ne-ntâlnim cu bine
Și la anul care vine –
Tot cu pace și cu bine!

29 [Asta-i seara lui Crăciun]

Asta-i seara lui Crăciun
Și Maria-i tot pe drum,
Umblă-n sus și umblă-n jos,
Bate vântul friguros;
Hainele-i erau cam ude,
Să le uște, n-avea unde,
Și umbla din casă-n casă,
Ca pe fiul ei să-l nască.

– Bună seara lui Crăciun! –

Zice Maria acum –

Nu mă lași în patul tău,

Ca să-l nasc pe fiul meu?

– Patul meu nu ți-l pot da,

Că n-am unde mă culca.

Du-te-n grajdul vitelor

Și te-așează-n ieslea lor!

Și Maria a intrat

Într-un grajd cu două vaci,

Dar Maria nu știa

Că în grajd și boi era –

Boii-ncep a rumega

Durerea i-o alina.

– Fire-ați voi, boi, **alduiți**

Și de oameni mult iubiți!

Fire-ați alduiți de mine

Și de Fiul care vine,

De mine pe-acest pământ

Și de Dumnezeu cel sfânt!

alduit, -ă adj.: binecuvântat

30 [În cetatea-mpărătească]

În cetatea-mpărătească,
 Florile sunt dalbe, (refren)
Prins-au crinii să-nflorească.
Însă nu sunt crini în floare,
Că-i Preasfânta Născătoare.
Lângă maică-n legănel
Doarme pruncul mititel,
Iar în jurul pruncului
Crește floarea crinului!
Printre crinii înfloriți
Cresc și spinii ascuțiți;
Pruncu,-n vis, se mișcă lin:
I-a ajuns mânuța-n spini.
Din mânuță-i curge sânge,
Pruncul a-nceput a plânge.
Maica Sfântă-l legăna
Și din gură îi grăia:
– Nu plânge, fiuțul meu,
Că ți-a fi și mult mai rău!
Ucenicul când te-a vinde
Și pe cruce te-a întinde,
Atunci nașterea de-acum
Îți va fi un aspru drum!
Când sudoarea îți va curge,
Să ne ierți, Iisuse dulce!

31 [Pe străzile din Viflaim]

Pe străzile din Viflaim
Venea Maria și Iosif.
La orice poartă bătea,
Nimenea nu deschidea.

Hai, Marie, să plecăm
Un sălaș să căutăm! (refren)

Și când din oraș să iasă,
Se opriră la o casă –
În poartă un tânăr sta
Și frumos îi întreba:
– De unde veniți, drumeți?
– Tocmai de la Nazaret.
Da' fie-ți milă, tânăr bun,
Și nu ne lăsa pe drum,
Afară e frig și noapte,
Maica Sfântă nu mai poate.
– Colo,-afară din oraș,
Are tata meu un grajd;
Eu, acolo, duce-voi,
Pat moale așterne-voi,
Pat moale de grâu curat,
Ca la un mare-mpărat!
Și, atunci, era spre seară
Și, acolo, s-așezară,
Și-ntr-un grajd sărăcăcios
S-a născut Iisus Hristos.
Dar o stea din cer lucea
Mai frumos decât alta –
Era steaua lui Hristos,
Care strălucea frumos;

Stea frumos strălucea,
Îngerii frumos cânta,
Oamenii se închina
Și cu toți se bucura!
Și cântau cântec frumos
De nașterea lui Hristos,
Un cântec de bucurie,
Pace și bunăvoință!
Iată cum s-a întâmplat,
Cum Gavril bine-a vestit –
Că s-a naște-un fiu înalt,
La toată lumea-mpărat!

32 [Ia, sculați voi, ce dormiți]

Ia, sculați voi, ce dormiți,
Florile dalbe, (refren)
Îngerii să-i auziți,
Cum vă cântă de frumos
De nașterea lui Hristos.
Auziți un glas de sus:
Astăzi s-a născut Iisus!
Îngerii, cu graiul lor,
Vă vestesc Mântuitor;
Ei vă-ndeamnă, fericiți,
Pe Mesia să-l primiți,
Cu păstorii să-l cotați,
Inima – sălaș să-i dați,
Slava lui s-o dobândiți,
Mântuirea s-o aflați,
Cu El să vă bucurați!

33 [Când cina Iisus la masă]

Când cina Iisus la masă,
Jidovii-s pe după casă.
Iuda-n casă s-a băgat
Și pe Iisus l-a trădat.
Joi, l-au prins, vineri, l-au dus
Pe vârful Golgotei sus,
Cu sulița l-a împuns
Și l-au tras pe cruce-n sus –
Luna s-a-mbrăcat în sânge,
Stele-au început a plânge.
– Plângeți, stele **mânânțele**,
Văzând chinurile mele!
Lasă, să mă chinuiască,
Că-s pe mână jidovească!
Lasă, să mă chinuiesc
Pentru neamul omenesc!

mânânțel, adj.: mic, mărunț

34 [La truptina mărului]

La truptina mărului,

Zâurel de ziuă, (refren)

Este-o masă **rotilată**,

rotilat,-ă adj.: în formă de roată

Și la masă, cine sta?

Șede Maica Precista,

C-un pahar galben în mână,

Tot închină și suspină.

Îngerii și-o întrebară:

– De ce plângi, Măicuță dragă?

– Dar eu, Doamne, cum n-oi plânge,

Că văd lumea cum se stinge,

Că oamenii, cum se scoală,

Nici pe obraz nu se spală

Și se duc la **făgădău**

făgădău, subst.: cârciumă

Și **sudesc** de Dumnezeu!

sudi, vb.: a înjura

El i-ar putea potopi,

Dar i-e milă de copii,

Și i-e milă de fătuce,

Că rămân fără măicuțe,

Și i-e milă de **iosag**,

iosag, subst.: animal

Că rămâne ne-adăpat!

35 [Lângă Bethleem, pe-o vale]

Lângă Bethleem, pe-o vale,
Lerui, Doamne, ler, (refren)
Într-un câmp cu iară moale,
Trei păstori stăteau de pază,
Într-o noapte fără rază,
Lângă-o turmă de mioare,
Să le apere de fiare,
Numai, iată, că, deodată,
Lor un înger li s-arată,
Într-o rază ca de soare,
Ei se-nspăimântară tare,
Dar el vine să le spună,
Că le-aduce-o veste bună,
În al lui David cetate,
O minune-o să se-arate,
Mare va fi bucuria,
Că ni s-a născut Mesia,
E Hristos Mântuitorul,
Ce va mântui poporul!
Iată semnul după care,
Să-l cunoască fiecare,
- Veți afla, în fașe,-ndată,
Prunc în ieslea minunată,
Între îngeri care cântă,
Lângă Maica lui cea Sfântă,
Și cu îngerii, deodată,
Alți mulți îngeri li se-arată,
Lăudând cu bucurie,
Pe cel sfânt în veșnicie!

Și-n cer fie-n veci mărire,
Pe pământ - bună voire!
Dacă îngerii porniră,
Păstorii să sfătuiră,
Să se ducă și să vadă,
Vestea bună să o creadă,
Și-a fost mare bucuria
C-au aflat pe Mesia.
Praznic sfânt și luminos,
De nașterea lui Hristos!
Și pentru Maica cea Sfântă,
Îngerii în ceruri cântă,
Și noi, astăzi, pe pământ,
Colindăm pentru cel sfânt!

36 [Slobozi-ne, gazdă,-n casă]

Slobozi-ne, gazdă,-n casă,
Că ne ninge și ne-ngheață!
 Anul Nou fericit
 Și-ntru mulți ani să trăiți! (refren)
Noi umblăm a colinda
De la o casă la alta!
Și umblăm să colindăm,
Pe Iisus să-l lăudăm!
Colindăm să împlinim
Obiceiul cel străbun!
Să aveți zile frumoase,
Mult noroc și pace-n casă!
Colindăm cu bucurie,
Întru mulți ani să vă fie!
Și ca merii să rodiți,
Tot ca ei să-ntineriți!

37 [Bună veste-n astă casă]

- Bună veste-n astă casă!
- Sănătoși, voi, juni frumoși!
Treceți juni și cam ședeți.
- Ba noi gazdă n-am ședeale,
Că nu am venit să ședem,
Ce-am venit să vă-ntrebăm,
Că noi d-așa-am auzit
Că-i născut un fiuț sfânt
Nu știu unde pe pământ.
Cine nouă spune-ne-ar
Bună plată noi am dale:
Doi colaci din grâu frumos
Din pelița lui Cristos!
Cu o mână la boi mână,
Cu o mână grâu seamănă,
Cu o mână vrem s-alegem,
Cu o mână flori culegem.
Și te-nfige cruce-n masă
Să fii gazdă sănătoasă,
Voi și noi și dumneavoastră
Și cu toți câți sunt în casă
Să cinstiți colinda noastră!

38 [Pe cel șes cu flori frumoase]

Corinda oii

Pe cel șes cu flori frumoase
Grea turmă de oi se-ntoarse.
Dar la turmă cine-și umblă?
Umblă Domnul Dumnezeu
Cu topoare-ncolțurate
Și cu fluieri-nverigate,
Tot cântând și fluierând,
Toată turma înturnând -
Numa-o mială-ntârzia.
- Dar tu mială ce-ntârzii,
Că te-oi prinde și te-oi vinde!
- Nu mă prinde, nu mă vinde!
Când a fi căță Crăciun,
Te-oi cinsti c-un suman bun,
Când a fi căță Sângeorz,
Te-oi cinsti cu-n miel frumos,
Când a fi căță Ispas,
Te-oi cinsti cu-n boț de caș,
Când a fi căță Rusalii,
Te-oi cinsti c-o lână mare.

mială, subst.: mioară

39 [Noi, acum, ortacilor]
Corinda darurilor

Noi, acum, ortacilor,
Și voi, bunii diecilor,
Lăudați și cântați și vă bucurați!
Că gazda-n lad-o cota
Și la toți colaci ne-o da!
Colacul, iată,-l aduce,
Făr-un cârnaț nu ne-om duce,
Și-un colboz, cât de gros,
Să-l trăgem pe gârt în jos,
Și-o litără de pâlincă,
Și-altă n-om cere nimică!
Noi om bea cu cine-om vrea,
Tot cu gazd-alătura,
Și ne-om face voie bună,
Tot cu gazda împreună!

Noi, amu, ^uortașilor,
Și voi, bușii d'eșilor,
Lăudaț și cântaț și vă bucuraț!
Că gazda-n lad-o cota
Și la tăț colac n-i-o da!
Colacu iatf-l aduči,
Făr^uon carnaț nu n-om duči,
Ș-^uon colboz, cât d'i gros,
Și-l trăjem pă gârt în jos,
Ș-o litără d'i pâlincă,
Ș-altî n-om êeri nimicî!
Noi ^uom bé cu êine-^uom vré
Tăt cu gazd-alăturé,
Și n-om fači voi bunî,
Tăt cu gazda împreunî.

gârt, subst.: gât
litără, subst.: litru

40 [Stați, feciori, stați și ascultați]
Orația grăitorului la colindă - Alduitul colacului

Stați, feciori, stați și-ascultați,
Că de când noi colindăm,
Gazda cu drag ne-a așteptat.
Dar de când noi colindăm?
De-o lună și-o săptămână,
Mai **vârtos** astă ziuă bună. *(mai) vârtos, adv.: mai ales*
Jupâneasa gazdă auzindu-ne,
Cu cârnați și dulce așteptându-ne,
Cu mesele întinse,
Cu luminile aprinse,
C-un colac de grâu mândru, frumos,
Ca din pielița lui Hristos.
Dar nouă nu ne pare că-i colacul de grâu,
Ci ne pare că-i **stogul** cu totul! *stog, subst.: grămadă de grâu*
Adevăr adevărat,
Stogul cu totul nu-i,
Că de-ar fi cu totul,
Cu paiele împăia-ne-am,
Cu vânturișca capul sparge-ne-am,
Între feciorii lui Crăciun
Izbândă n-ar mai fi.
Dar Jupâneasa gazdă bine s-a purtat –
S-a sculat în zori,
S-a dus pe la chiotori, *chiotoare, subst.: stâlp,*
S-a scărpănat pe la subsuori *colț al acoperișului*
Și-a prins la plug doisprezece boi-bourei
La coarne arginței,
În păr spicăței,

În picioare potcoviței.
Jupâneasa gazdă din bici a plesnit,
Boii a arădit
În câmpul lung,
În câmpul larg,
În câmpul Ierusalimului,
Și-a brăzdat brazdă neagră
Și-a semănat grâu roșu,
Dumnezeu mai mândru și mai frumos l-a dat:
În pai ca trestia,
În bob ca mazărea.
Dădu Dumnezeu un vânt –
Unul dincolo, altul dincoace,
Prinde grâul a se coace.
Jupâneasa gazdă, de-atâta bucurie,
Ce se știe face?
Se ia pe-o cale, pe-o cărare,
Până la un târg mare,
Culege douăsprezece fete feciorite
Și doisprezece feciorei
De corniței legăței
Și se duce cu ei la holdă
Și apucă a tăia
De la mănunchi la snopi,
De la snopi la cruce
Și de la cruce la stog.
De la stog îl duce la o față de arie, *arie, subst.: teren, suprafață*
Săruta-i-am gura cui l-are!
Și dacă-l vede la o față de arie
Se duce după două lemne hodoleme, *hodo-, sufix pentru*
Cu unul mânăntăla, *a exprima dimensiuni colosale*
Cu celălalt mai vârtos da. *mânăntăla, vb.: aici, a amenința*

Apoi jupâneasa gazdă-l arunca în vânt,
Dumnezeu mai mândru și mai frumos îl da jos,
Ca să-l mănânce gazda sănătos.
Înaltul stogului ca înaltul cerului,
Grosul stogului ca grosul pământului
Și-o cantă de vin -
De-ar fi zece, toate ar trece!
Amin, amin de nașterea lui Hristos,
Sfântul praznic să vă fie
De folos și bucurie!

41 [Cinstiți creștini preaiubiți]

Cu Steaua

Îngerul (la intrarea în curte, în târnaț sau în casă):

Cinstiți creștini preaiubiți,

Voiți ca să ne primiți,

Că noi pentru aceea am îndrăznit

Și cu Steaua-am venit

Să vă facem pomenire

Despre-a lui Hristos vestire!

Primiți-ne?

(Urmează răspunsul gazdei – Primim, primim! –, după care se cântă *Nașterea*)

Nașterea ta Hristoase, Dumnezeuul Nostru,

Răsărit-ai lumii lumina cunoștinței,

Că-ntru dânsa cei ce slujesc stelelor

De la Stea au învățat

Să se-nchine ție, Soarele Dreptății,

Și să te cunoască pe tine, Răsăritul Cel de Sus.

Doamne, mărire Ție!

(Încep *orațiile*)

Irod: Crailor de la Răsărit,

Vă zic: Bine ați venit!

Da' de unde voi veniți

Și unde călătoriți,

Pe cine căutați

Și de cine întrebați?

Cine sunteți voi
Și care este numele vostru?

Voltezar: Împărate, preavestite,
Multe zile fericite
Pe tine să te-ntâlnească
Cu vești după veștminte!
Dacă-ți mai aduci aminte,
Suntem viță-mpărătească –
Eu sunt craiul Voltezar,
El – Melchior și el – Gașpar.
Ale noastre mari regate
Sunt în Persia lăsate,
Că de un an și mai bine
Umblăm prin întinsa lume –
Șes, păduri, munți, cetăți, orașe multe –
Cu-nfocare căutând,
Sute, mii întrebări făcând,
Până aici am sosit,
Pe noul împărat căutând,
A cărui stea, ca mărire,
Nu se află nicăire!
Și umblăm tot rătăcind,
Mereu la întrebări urzind.
Prin astă cetate mare
De-a răspunde la-ntrebare
Nimenea n-a fost în stare!

Irod: Mă cuprinde o mirare
Despre-această cuvântare!
Ce-mpărat poate să fie
Să ia a mea împărăție?

Asta nu poate să fie
Fără numai viclenie,
Căci peste tot ținutul meu
Nu este alt împărat decât eu!
Da' voi chema preoți și învățați,
Care cu toții și drept vor ști spune
Despre-această minune!
Și vai de-a voastră cunună,
Dac-o purtați cu minciună!

Gașpar: Împărate, să trăiești
Și mulți ani să-mpărățești!
Dar nu ne face de minciună,
Că nu știm ce-o fi pe urmă.
Noi cu minciuna nu umblăm,
Nici coroana n-o pătam,
Ci noi aici am venit
Numai spre descoperit –
Să știm de ce a lucit
Steaua de la Răsărit,
Că al nostru Împărat
Toată lumea a chemat
Ca să dea o explicație
De Steaua ce era-n zare.
Întrebară în zadar,
Când craiul vrednic Voltezar
A putut să tâlcuiască
Și lumea s-o liniștească.
El, de stele cetitor,
Făcu tâlcul următor:
Steaua, ce s-a arătat,
Spune că un împărat

Se va naște de curând
Toată lumea izbăvind!

Irod (spre înger):

Nu știi tu ce va să fie
Despre-această prorocie –
Unde și în ce parte-mpărătească
A putut ca să se nască?

Îngerul: Ba, mi-aduc și eu aminte

De vreo câteva cuvinte,
Și știu foaia
Și știu locul
Unde-a învărat prorocul.
Zice Tatăl, să se știe,
Că-n Viflaim o să fie
Nașterea izbăvitoare
A lumii ce-aproape moare
De greul păcatului
Din ispita Iadului!

Irod: Regilor, veniți la mine,

Cu daruri să vă-ncarc bine!
Încetați a mai străbate
Cărări multe, neumbrate,
Dup-o stea amăgitoare
Vouă de moarte aducătoare.
Nu credeți în amăgire,
Că este chiar peste fire
O stea să vestească
Naștere împărătească!

Melchior: Darnic ești tu, împărate,
Să ai mulți ani în sănătate!
În zadar te-ai ostenit,
Că și noi am dăruit
Aur, smirnă și tămâie,
Numai Domnul să ne ție
Să împlinim cu credință
Scumpa-ne făgăduință,
Ci mai bine ne-ndreptează
La împărăteasca rază.
Astfel, prieten ne poți fi,
Dar nu umbla a ne amăgi!

Irod: Vezi, aicea sunt stăpân,
Fac un semn și te sfărâm!
Deci, de-acuma înainte,
Mederează te-n cuvinte,
Că eu sunt mai tare-n lume
Și Irod e al meu nume,
De care numai când aude
Paserea-n zbor se ascunde!
Dar voi, năluci pământene,
Din țarini răsăritene,
Căutați în a mea stăpânire
Și cu-a voastră clevetire
Vreți s-aduceți amăgire
În poporul din Iudeea
Ca să creadă în Mesia?
Dar voi împărți porunci
Spre a vă pune la munci,
Pe voi să vă umilească,
Planul să vi-l nimicească!

medera, vb.: a tempera, a domoli

Gașpar: Tu, Iroade, ce gândești,
Când de munci ne pomenești?
Nouă nici ne este frică
De a ta inimă mică.
Crezi că noi n-avem armate
Care te vor putea bate?
O, curând tu vei vedea,
Dacă tu ni-i reține
Și la munci de ne vei da,
Noi porunca ți-om călca,
Având în Domnul credință
Pentru-a noastră biruință,
Care-apărător ne-a fi
Chiar și dacă vom muri!

Îngerul: Crailor de la Răsărit,
Ascultați ce vă spun eu
Că eu sunt îngerul lui Dumnezeu:
Să nu dați prin cetate,
Ci să dați prin altă parte,
Ca Irod nimic să știe
De dulcele nost' Mesie,
Că el a pus gând rău –
Să omoare pe Fiul lui Dumnezeu!
(Se adresează apoi lui Irod)
Da' tu, împărate, cine ești
Și care este numele tău?

Irod: Eu sunt Irod împărat,
Carele pe cal am încălecat,
Sabia-n mână am luat,

În Viflaim am intrat,
14.000 de **coconi** mici am tăiat; *cocon, subst.: copil (băiat)*
De frica mea, tot pământul s-a cutremurat!
Ce-mpărat poate să fie
Să ia a mea împărăție,
Că eu sunt împărat mare,
Peste toată lumea tare,
Și de dau o lovitură
Tot pământul se scutură
Și tremură cu îngrozire
Când știe că sunt în mânia!

(“Ierozimile” se încheie cu două, trei “cântece de stea”, după care, la “gazde mari”, sau la cererea gazdelor, urmează un alt rând de “ierozimi” – profane).

Îngerul: Să trăiți, boieri dumneavoastră,
S-ascultați rugarea noastră,
Că noi suntem prunci sărăcuți.
Tunși la cap, umblăm la școală
Și mâncăm numa’ pită goală,
Deci așa și mai departe
Să-nvățăm puțină carte,
Că cine nu are carte
Nici nu are-n lume parte!
Am venit până la dumneavoastră
Să ne dați barem o coastă,
Să ne cinstiți cu niște bani,
Să trăiți la mulți și fericiți ani!

Gașpar: Să trăiți, boieri, cu bine,
Să m-ascultați și pe mine,

Că aista a spus cam multe,
Da' a lui nu-s toate șute, șut, -ă, adj.: fără un corn
Le mai spune și cu coarne, (despre capre)
Numa' să-i treacă de foame.
Eu, mă credeți, nu-s flămând,
Numa' pita-mi stă în gând;
Când mă gândesc la cârnaț –
(ceilați: Cârnaț, cârnaț!) –

Tăceți, tăceți,
Că și voi căpătați!
Mi s-a suit pofta la cap,
De n-o pot ține în comanac. comanac, subst.: acoperământ
De-o pereche de caltaboși pentru cap
Ne-am face tare voioși, clisă, subst.: slană
De-un darab de clisă moale – darab, subst.: bucată
Vai ce ne-am tomni la foale! foale, subst.: aici, burtă
Și ce ziceți, fraților, tomni, vb.: a aranja,
Că suntem împărați a repara, a reface
De cei ce umblă prin sat –
Haideți, fraților, și mai departe
Să vestim și-n altă parte
De nașterea lui Hristos.
Sfântu' praznic să vă fie
De folos și bucurie!

(variantă)

Eu sunt un prunc de iobag,
De sărac abia mă trag,
De poame mă doare-n foale,
De mălai prăjit
Dinții-n gură mi-au albit,
Cu mălai uscat

Pe piele m-am scărpanat!
Ascultați, țărani, cu bine,
Ascultați-mă pe mine:
Eu, de mă credeți, nu-s flămând
Da' tot cu pâinea-s în gând,
Și când mă gândesc la cârnaț
(*ceialți*: Cârnaț, cârnaț!) –

Tăceți, că și voi căpătați!
Mi s-a suit pofta-n cap,
De nu-mi mai încape în comanac.
De-un darab de caltaboș
Cât piciorul meu de gros
Nu m-oi lăsa cu el jos!
Haidați, fraților, să mergem și-ntr-alte părți
Că astăzi s-a născut Hristos
La toți să ne fie de folos!

Melchior: la stați, fraților,
Și la mine vă uitați,
Că nu-s mare **grăiaș**,
Nici popă, nici ostaș,
Nici lup lângă cale,
Nici vulpe fugind la vale,
Să-mi vărs ofu' de-a măruntu' –
Faceți bine, dumneavoastră,
Și deschideți cămărilor,
Că sunt **sângereti** nenumărați!
Tindeți mâna jos la pungă,
Scoateți banul gros pe dungă,
Dar mai bunu-i un colac.
Bună ziua lui Crăciun,
Că de frig îmi bag mâna în sân

grăiaș, subst.: grăitor, orator

sângerete, subst.: preparat
alimentar în formă de cârnaț

și cu sânge

tinde, vb.: a întinde

Și mi-e subțire mantaua,
Lesne trece frigul prin ea!
Amin, amin, de nașterea lui Hristos,
Sfântul praznic să vă fie
De folos și bucurie!

Piticul: Eu sunt piticul cel mai mic,
Așa sunt de voinic la o mână,
De nu pot tăia capul la o găină!

Cu fundul **nadrăjilor**

nadrăgi, subst.: pantaloni

Fac spaima vacilor,

Cu-a izmenilor

Fac și-a vițelelor.

Merg pe drum tot dârdâind

Și după colaci strigând.

Am venit până la dumneavoastră

Să vă spunem ceva:

Să ne dați colaci

Să-i băgăm în saci,

Și-o friptură în untură

Să ne ștergem pe la astă flocoasă gură,

Și-un pahar de vinars

Să ne ștergem pe la ăst flocoș nas,

Și-o litără de pălincă

Și-altă n-om cere nimică.

Această casă sfințită

Fie din cer miluită,

La mulți ani s-aveți folos

De nașterea lui Hristos!

(variantă)

Eu sunt Petrișorul minciunilor,
Ce port adesea cărți prin toate părțile.
Capul mă doare că nu am cizme în picioare;
Așa mi-s nadragii prin pulpe
Că nu pot fugi după vulpe,
Vulpea este mai viclenă
Eu – fecior ca și-o cătană.
Buna gazdă s-a sculat
Și-n cămară a intrat
Să ne-aducă un cârnaț lung,
La toți să ne-ajungă,
Și-o litără de pălincă
Și-altă n-om cere nimică!

(Se mai cântă unul, două “cântece de stea”, după care se ia rămas bun de la “gazdă”)

Îngerul: Această zi preasfințită,
Sărbătoare mărită,
Noi poftim ca să vă fie
La mulți ani cu bucurie,
Să aveți zile senine,
Să petreceți tot în bine!
Gazda noastră precinstită,
Fie din Cer răsplătită,
Și-această casă sfințită
Fie din Cer miluită!
La mulți ani s-aveți folos
De nașterea lui Hristos,
Sfântu praznic să vă fie
De folos și bucurie!

42 [Țuraleisa, roadă-n grâu]

Țuraleisa, leisa!
Țuraleisa, roadă-n grâu,
Spicul cât **oticăul**, *oticău*, subst.: unitate de măsură de 5 kg.
Bobul cât aluna
Și casă mai bogată – niciuna!
Țuraleisa, leisa!
Țuraleisa, spic de secară,
Pân' la subțioară,
Galben ca de ceară!
Țuraleisa, leisa!
Câți tăciuni în vatră
Atâtea **marhe**-n ogradă, *marhă*, subst.: animale domestice mari
Vaci cu viței
Și scroafe cu porci!
Țuraleisa, leisa!
Rod în meri,
Rod în peri,
Bunătați pe masă,
Voie bună-n casă!
Țuraleisa, leisa!

43 [S-aveți numai sănătate]

Țuraleisa, leisa!
S-aveți numai sănătate,
În ogradă – vaci cu lapte,
De șerpi
Și de alte lighioane spurcate
Să n-aveți parte,
Nici de oale unse,
Nici de fete tunse!
Câte paie pe șură,
Atâtea găini în bățătură
Și câtă cenușă-n vatră,
Atâția boi în poiată!
Și grâu de primăvară
În pod și-n cămară,
Și fârcituri pe-afară,
Câte stele pe cer înstelară!
Și-n pomi roade bogate,
Țuraleisa cu bucurie
Și sănătate!

44 [Țuraleisa]

Țuraleisa,
Roadă-n grâu
Până-n brâu
Și spicul
Ca oticăul,
Înalt ca casa,
Verde ca mătasa,
Galben ca ceara,
Dintr-un fir
Se satură țara!

Țuralejsa,
R^uoadi-n grâu
Pânî-n brâu
Și spțicu
Ca ^uoticău,
Înalt ca casa,
Verdî ca matasa,
Galbăn ca ceara,
D'int-un fir
Să saturî țara!

Mențiuni

1. Textele culegerii de față sunt prezentate în limba română literară; am adaptat atât fonetismele caracteristice, cât și unele forme morfosintactice specifice; intervenția în lexic este minimală, iar regionalismele sunt explicate acolo unde apar prima dată în texte.
2. Cum, în procesul culegerii, nu s-au folosit mijloace de înregistrare sonoră, pentru respectarea particularităților fonetice locale am apelat, în prelucrarea textelor, ca și în glosarea uvintelor, la un intermediar – informator secund: MARGARETA BLAGA, 79 de ani, din Remeți (INFO 4). Cele câteva transcrierile sunt parțiale și uzează semnele DR.
3. Vorbirea țăranilor de pe Valea Iadului aparține graiului crișan, ale cărui caracteristici le păstrează, atât în domeniul fonetic, cât și în cel morfo-sintactic. Să notăm câteva dintre particularitățile acestuia, așa cum se manifestă acestea pe Valea Iadului, discutând însă și câteva aspecte cu caracter mai general.
 - i. Transformarea lui *ă* final la *î*, *seară* = *sarî*, *zeamă* = *zamî* ș.a.m.d.
 - ii. Închiderea lui *e* final la *i*: *tăcere* = *tăceri*, *cere* = *ceri*, *frumoase* = *frumoasi* etc.;
 - iii. Diftongul *e9a* final se monosilabizează la *é7*: *vre9a* = *vré7*, *spuné9a* = *spune7*,

- plăcerea = plăceré 7, auzea = auzé 7, rea = ré 7* etc.
- iv. Finalizare de cuvânt cu elemente vocalice asilabice ultrascurte *iʹ* și *iʹ* ca în *tolčeri*¹ „pâlnie”.
- v. Diftongul *o9a* se prezintă în varianta *o7*, ca în *co9ajă = cu9o7jă, o9ală = u9o7lă*.
- vi. Vocala *e* după labiale devine *ă*, iar diftongul *e9a* devine *a*: *merg = mărg, să meargă = și margă*.
- vii. După consoanele dure *s, z, ș, j, ț, df*, vocalele anterioare trec în seria centrală, iar diftongul *e9a* se monoftonghează la *a*, fenomen fonetic cu consecințe morfologice: *singur = sângur, zid = zâd, semn = sămn, seară = sarî, zeamă = zamî, țeapă = țapî, urdfică = urdfâcî* ș.a.m.d.
- viii. Absența diftongului *âi* ≈ în cuvintele *câine, mâine, mâini* (fixate în limba literară): *câni, mâni, mânuri*.
- ix. Palatalizarea dentalelor *t* și *d* urmate de *e, i, i* ≈, astfel: *tindă = tindî, perete = păreti, dimineață = dîmînițațî, merinde = merindî, Oradea = Uoradî* etc.
- x. *P* și *m*, urmate de diftongii *ie* și *ia* sau *m* urmat de vocala *i* se pronunță *pte, pti* și *mne, mni*, cu *t* și *n* muiate: *piept = ptept, piatră = pteatrî, piele = pteli, miel = mnél, miez = mnez*, dar și *mic = mîic, Mihai = Mîihai, nimic = nimîicî, picior = pticior* etc.

- xi. Grupurile *gi, ge* se transformă în *j* (*ginere = jîneri, geam = jam, sânge = sânji, ninge = nînji* etc.)
- xii. *C* și *g* urmate de *i* sau *e* se pronunță *t* muiat și *d* muiat: *chip = țip, unchi = unți, ochi = oți* etc.
- xiii. Muierea sonantei *n* urmate de *e* sau *i*: *bine = birîi, bani = bańi, mine = mińi* etc. Nu la fel de pronunțat în cazul sonantelor *l, r*, dar menționăm: *lemne = lœmńi, mare = marœ, limbă >lœmbă* ș.a.m.d.
- xiv. Articolul posesiv rămâne invariabil *a*: *a meu, a mele, a mei*.
- xv. Articolul hotărît masculin *l* cade: *boul = bou, calul = calu, leneșul = leńeșu* etc.
- xvi. Auxiliarul perfectului compus este *o* la persoana a treia și *or* la a șasea: *el o fost, ei or fost, el o mårs, ei or mårs* ș.a.m.d.
- xvii. Se renunță în unele cazuri la sufixele *-ez* și respectiv *-esc* ale verbelor de conjugarea I și a IV-a (indicativ prezent și conjunctiv prezent, persoanele 1, 2, 3, 6): *io lucru* (lit. *lucrez*), *floare înfl^uoare* (lit. *înflorește*) etc.
- xviii. Existența formelor perifrastice de mai mult ca perfect cu auxiliarul *a fi*: *o fost mâncat* (lit. „mâncase“).
- xix. Imperativul negativ la pers. a 5-a se formează cu infinitivul lung: *nu facereți!*
- xx. În textele colinzilor, e posibil ca forme de genul: Dumnezeu *rupele*, Dumnezeu *zâcele* (18), Bună plată noi i-am *dale* (20), Fiul Sfânt și-a tot *plângele*, Maica Sfântă-l

- mângâiele* (22), Unde Fiul Sfânt *năștele*, Mândru trei făclii *ardele* (24), Ba noi gazdă n-am *ședeale* (37) să fie forme corupte de infinitiv.
- xxi. Morfemul specific conjunctivului este *și* în loc de *să*.
- xxii. Întâlnim forme de aspect verbal, realizat cu ajutorul prefixelor. Acțiunea terminată se exprimă cu ajutorul prefixelor *d-* și *ză-*: Mândru pom a *d'înflorit* (24), *D'urlă-și*, Doamne, cine-și *d'urlă* (25), vântu-a *d'aiera* (25), Un pom *d'algărit* (26); a *zăuita* „a uita de tot“ este formă în uz. Cu valoare iterativă este prefixul *po-*: *pistrește*, *popis-trește* (27).
- xxiii. Preferință pentru utilizarea unor verbe fără prefixul *în-*: *a pușca*, *a tâmpla*, *a tinde*
- xxiv. Notăm conservarea unor fonetisme arhaice în *îm-*, *în-*, ex.: *îmblu*, *împlu* (literar *umblu*, *umplu*).
- xxv. Rotacismul n-a dispărut: *inimă* = *irimî*, *genunchi* = *jerunți*, *senin* = *serin*, *colindă* = *corindă* etc.
- xxvi. În rostirea grupului consonantic *sl-*, intervine un *-c-*: *sclab*, *sclobozi* ș.a.
- xxvii. Opțiune pentru uzitarea conjuncției disjunctive *o* „sau”.
- xxviii. Textele colinzilor conțin forme surprinzătoare de posesiv afectiv: *Suflă-și* vântul pe sub soare (20), *Iară-și mere*, cine-și *mere?* (19), *Ședu-și* două turturele, *Ținu-și* două luminele (21) ș.a.

- xxix. Printre particularitățile topicii se numără și frecvența antepunere a atributului adjectival, o trăsătură arhaică.
- xxx. Refrenul (liturgic?) cântat în colinde: *lerui Doamne, lerui, ler*, pare să provină din ebraicul Halleluiah (laudați pe Domnul), transcris în latină: alleluia. Cu rotacizarea lui *-l-* intervocalic, alleluia ar fi devenit *aleruia, iar prin afereza lui *α-* inițial neaccentuat, *leruia, prescurtat *lerui, ler*. Nu este, însă, singura explicație (IONESCU).
- xxxi. Aceeași problemă spinoasă în cazul etimologiei cuvântului *Crăciun*, totuși cel mai convigător explicată până acum prin *cracă* de GHEORGHE.
- xxxii. Fondul lexical tradițional local se degradează în mod continuu și în ritm alert. Fenomenul este alarmant, în decurs de o generație putându-ne găsi în ipostaza pierderii acestui valoros tezaur lingvistic al culturii tradiționale – în formă vie.

DR Matilda Caragiu-Marioțeanu, Ștefan Grosu, Liliana Ionescu Ruxăndoiu, Romulus Todoran, DIALECTOLOGIE ROMÂNĂ. București: Editura didactică și pedagogică, 1977.

GHEORGHE Gabriel Gheorghe, *Originea cuvântului Crăciun*, în STUDII DE CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ, București: Gândirea, 2001

IONESCU <http://www.crestinortodox.ro/diverse/originea-cuvantului-ler-in-limba-romana>

Cuprins

Sărbătorile de iarnă pe Valea Iadului	5
Slobozi-ne, gazdă,-n casă	
Cântece și orații de stea, colinzi, țuraleise.....	19
1 [Noi umblăm a colinda]	20
2 [O, ce veste minunată]	21
3 [Colo sus, în vremea-aceea]	22
4 [Viflaime, Viflaime]	23
5 [Adam, dacă a greșit]	24
6 [Haideți, astăzi, credincioșii]	25
7 [O, prealăudată]	26
8 [Ah, ce nebunie și ce tiranie]	27
9 [Steaua sus răsare]	29
10 [În oraș la Viflaim]	30
11 [Astăzi, cel prealăudat]	31
12 [N-a trecut mult și-au venit]	34
13 [S-a născut Fiul cel Sfânt]	37
14 [Iată, iată,-ntr-o poiată]	39
15 [Astăzi, s-a născut Hristos]	40
16 [Sara Crăciunului nost']	41
17 [Ciucur verde de mătasă]	42
18 [Pogorît-o, pogorît]	43
19 [Colo sus, colo mai sus]	45
20 [Bună veste, gazdă,-n casă]	48
21 [Șed un măr și șed un păr]	49
22 [D'ardicat-o, ardicat]	51
23 [Fată dalbă de-mpărat]	53
24 [Sus, în dalbul răsărit]	55
25 [D'urlă-și, Doamne, cine-și d'urlă?]	56
26 [Cel boier bătrân]	57
27 [Saltă, saltă boul sur]	58
28 [Noi umblăm și corindăm]	59
29 [Asta-i seara lui Crăciun]	60
30 [În cetatea-mpărătească]	61

31	[Pe străzile din Viflaim]	62
32	[Ia, sculați voi, ce dormiți]	64
33	[Când cina Iisus la masă]	65
34	[La truptina mărului]	66
35	[Lângă Bethleem, pe-o vale]	67
36	[Slobozi-ne, gazdă,-n casă]	69
37	[Bună veste-n astă casă]	70
38	[Pe cel șes cu flori frumoase]	71
39	[Noi, acum, ortacilor]	72
40	[Stați, feciori, stați și ascultați]	73
41	[Cinstiți creștini preaiubiți]	76
42	[Țuraleisa, roadă-n grâu]	87
43	[S-aveți numai sănătate]	88
44	[Țuraleisa]	89
Mențiuni.....		91

